

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2024]

Başak PERÇİN BOSTAN

<https://orcid.org/0000-0002-2696-8285>

Dr.

basakpercinstan@gmail.com

Araştırmacı

Türk ve Moğol Dillerinde Ortak ve Benzer Hayvan Adları

Common and Similar Animal Names in Turkic and Mongolic Languages

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 20.02.2024

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 12.04.2024

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.04.2024

Atıf | *Citation*

Perçin Bostan, B. (2024). Türk ve Moğol Dillerinde Ortak ve Benzer Hayvan Adları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1), 1-38. <https://doi.org/10.34083/akaded.1440009>

Perçin Bostan, B. (2024). Common and Similar Animal Names in Turkic and Mongolic Languages. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(1), 1-38. <https://doi.org/10.34083/akaded.1440009>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çifti Tarafı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı <i>Yes - iThenticate</i>
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Başak PERÇİN BOSTAN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Bu çalışmada Türk ve Moğol dillerinde ortak ve benzer olan hayvan adları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Toplam 59 ad tespit edilmiştir. Madde başları her iki dildeki biçimlerine göre sıralanmıştır. Türk dillerinde mevcut olan hayvan adlarının çok ve çeşitli olması sebebiyle konuyu sınırlandırma ihtiyacı oluşmuş, bu nedenle çalışmamıza sadece memeliler sınıfına mensup olan hayvanlara verilen adlar dahil edilmiştir.

Giriş bölümünde Altayistik araştırmaları ile Türk-Moğol dil ilişkileri çerçevesinde memeli sınıfına dahil olan hayvan adlarına değinen çalışmalardan bahsedilmiş, daha sonra tespit ettiğimiz hayvan adları maddeler halinde incelenmiştir. Madde başları Türk dilindeki en eski biçimler ile Moğolcadaki karşılıklara göre sıralanmıştır. Her bir maddede hayvan adının Eski Türkçe döneminden itibaren tarihi Türk dilinde almış olduğu biçimlerden bahsedilmiş, ardından çağdaş Türk dillerinde mevcut olan biçimlerine yer verilmiştir. En sonda ise Moğol dillerinde mevcut olan karşılıklardan bahsedilerek, Türk ve Moğol dillerindeki biçimler karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışmamızda her bir hayvan adına ilişkin daha önce yapılmış olan etimolojik açıklamalara, mevcut olan farklı değerlendirmelerle birlikte yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Türk dilleri, Moğol dilleri, hayvan adları, etimoloji.

Abstract

In this study, animal names that are common and similar in Turkic and Mongolic languages are discussed comparatively. A total of 59 names were identified. Headings of articles are listed according to their forms in both languages. The animal names available in Turkic languages are many and varied. Therefore, there was a need to limit the subject. Thus, only names given to animals belonging to the mammal class were included in our study.

In the introduction, within the framework of Altaistic research and Turkic-Mongolic language relations, studies on animal names included in the mammal class are mentioned. Then, the animal names that we identified were examined item by item. Headings are listed according to the oldest forms in the Turkish language and their equivalents in Mongolian. In each article, the forms that the animal name has taken in the historical Turkish language since the Old Turkish period are mentioned. Then, the forms available in contemporary Turkish languages are included. Finally, the equivalents in Mongolian languages were mentioned and the forms in Turkish and Mongolian languages were compared. In addition, in our study, previous etymological explanations regarding each animal name are included along with different evaluations available.

Keywords: Old Turkic, Turkic languages, Mongolic languages, animal names, etymology.

Giriş

Biyoloji biliminin alt dalı olan ve hayvanların sınıflandırılması, dağılımı, davranışı, yapıları ve görevleri ile ilgilenen zooloji biliminin ilgi alanlarından biri olan memeliler; "doğurarak üreyen, memeleri olan, sıcakkanlı, iki akciğerli, kalbinde dört boşluğu olan, vücutları genellikle tüylerle örtülü omurgalı hayvanlar sınıfı" olarak tanımlanmaktadır (TS, s. 1649). Bununla birlikte memeliler üreme şekilleri, yaşam alanları gibi özelliklere göre gruplara bölünürken, ayrıca insanla olan ilişkilerine göre de evcil ve vahşi hayvanlar olmak üzere ikiye ayrılır (TM, s. 27-47).

Bizim çalışmamızın konusunu da memeli hayvanlara verilen adlar oluşturmaktadır. Çalışmamızda Türk-Moğol dil ilişkileri ve Altay dil araştırmaları çerçevesinde Türk ve Moğol dillerinde ortak ve benzer olan memeli hayvanlara ait adlar incelenmiştir. Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarından itibaren Altay dil araştırmaları kapsamında Türk ve Moğol dillerinin benzerliğine değinen ve iki dilde de ortak olan kelimelerden bahseden pek çok önemli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunda hayvan adları meselesine yer verilirken, bir kısmında ayrı bir başlık altında, bir kısmında ise tek tek örnekler çerçevesinde ele alınmıştır. Örneğin; Clauson, Tenişev, Şçerbak gibi araştırmacılar hayvan adlarını ayrı başlık altında değerlendirmişlerdir. Biz de öncelikle memeli hayvan adları konusunda yapılan karşılaştırmalı çalışmalardan bahsedip, bu konuda bugüne kadar gelinen aşamalardan bahsedeceğiz.

Öncelikle Şçerbak 1961 yılında Rusça yayımlanan "Nazvaniya Domaşnih i Dikih Jivotnih v Tyurskih Yazıkah" isimli makalesinden bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü bu çalışma Türk dillerinde mevcut olan hayvan adlarını tek başına ve Moğol dilleri ile karşılaştırmalı şekilde ele alan en önemli ve en eski çalışmalardan birisidir. Şçerbak çalışmasında Eski Türkçeden itibaren tüm tarihi ve modern Türk dillerinde hayvanlara verilen adlardan bahsetmiş, toplamda 62 hayvan adını incelemiştir. Ayrıca gereken yerlerde etimolojik değerlendirmelerde bulunmuş ve Moğolca karşılıkları mevcut ise mutlaka belirtmiştir (1961, s. 82-172).

Daha sonra Tenişev'in *Sravnitelno İstoriçeskaya Grammatika Turkskih Yazıkov i Leksika* isimli 1997 yılında Rusça basılan eserinde Türk dillerinde yer alan hayvan adları Moğolca ile karşılaştırmalı olarak detaylı bir şekilde ele alınmış, hayvan türleri kuşlar, memeliler, balıklar, böcekler, evcil ve vahşi hayvanlar şeklinde bölümlere ayrılmak suretiyle incelenmiş olup, memeliler başlığı altında 47 hayvan adına yer verilmiş, tarihi ve modern Türk dillerindeki biçimleri ile Moğolca karşılıkları sunulmuş, etimolojik açıklamalarından hemen hemen her örnekte bahsedilmiştir (1997, s. 152-168).

Clauson 1960 yılında yayımlanan "Turkish elements in 14th Century Mongolian" adlı çalışmasında Moğolcada mevcut olan adları anlamları bakımından gruplara ayırmak suretiyle etimolojik açıdan incelemiş, Türk dilleri ile karşılaştırmış ve Türkçeden alıntı olanları belirtmiştir. Hayvanları 5. bölümde 4 grup altında incelemiştir. 1. grupta dört ayaklı hayvan adlarını şu şekilde belirtmiştir: Moğ. *ajırğa* (Trk. *adgır*) "aygır", Moğ. *hüger*

(Trk. *öküz*) “öküz”¹, Moğ. *üne'en* (Trk. *ingek*) “inek”, Moğ. *ğonin* (Trk. *qoŋ*) “koyun”, Moğ. *buğa* (Trk. *buğa*) “boğa” ve Moğ. *güçüg* (Trk. *kiçig/küçüg*) “puppy” evcil hayvanlar olarak değerlendirilmiş, vahşi hayvanlar ise Moğ. *temeğen* (Trk. *tevey*) “deve”, Moğ. *taulai* (Trk. *tavişğan*) “tavşan”, Moğ. *ja'an* (Trk. *cağan<yağan*) “fil”, Moğ. *jiğar* (Trk. *yıpar*) “misk geyiği; misk öküzü”, Moğ. *arsalan* (Trk. *arslan*) “aslan”, Moğ. *ima'an* (Trk. *ımğa*) “yaban keçisi” olarak belirtilmiştir. Ayrıca 12 hayvanlı Türk takviminde yer alan hayvanlardan ise *bars* “kaplan”, *beçin* “maymun” ve *axta* “at” adlarının Türkçe ve Moğolcada bulunduğu, ancak bu adların Farsça kökenli olduğu, yine aynı durumdaki *laosa* “katır” adının ise Çince'den alıntı olduğu belirtilmiştir (307). Clauson ayrıca “The Earliest Turkic Loan Words in Mongolian” adlı makalesinde de *bars*, *biçin*, *tavişğan*, *qoŋ*, *öküz* gibi Türkçe ve Moğolcadaki hayvan adlarını aynı bakış açısıyla karşılaştırmıştır (1959, s. 181-187).

Türk ve Moğol dilleri arasındaki münasebete değindiği *Turkish and Mongolian Studies* adlı eserinde hayvan adları ayrı başlıkta değerlendirilmiş, Moğolca ve Türkçede mevcut olan ortak hayvan adlarından Moğ. *ta'ulay*-Trk. *tavişğan* “tavşan”, Moğ. *lu*-Trk. *lu* “ejderha”, Moğ. *barsa*-Trk. *bars* “pars”, Moğ. *beçin*-Trk. *biçin* “maymun”, Moğ. *arsalan*-Trk. *arslan* “aslan”, Moğ. *ğarğulağ*-Trk. *qara qulaq* “vaşak”, Moğ. *ca'an*-Trk. *cağan<yağan* “fil”, Moğ. *ciğar*-Trk. *cıpar<yıpar* “misk geyiği”, Moğ. *kirsa*-Trk. *qarsaq* “bozkır tilkisi”, Moğ. *acığa*-Trk. *adğır* “damızlık at”, Moğ. *temeyen*-Trk. *tevey* “deve”, Moğ. *bu'ura*-Trk. *buğra* “damızlık deve”, Moğ. *botoğan*-Trk. *boto* “deve yavrusu”, Moğ. *atan*-Trk. *atan* “kısırlaştırılmış deve”, Moğ. *ğulan*-Trk. *qulan* “yaban eşiği”, Moğ. *ingen*-Trk. *ingen* “dişi deve”, Moğ. *torom*-Trk. *torom* “iki yaşındaki deve”, Moğ. *buğa*-Trk. *buğa* “boğa”, Moğ. *üneye(n)*-Trk. *ingek* “inek”, Moğ. *bura'u*-Trk. *buzağu* “iki yaşındaki dana”, Moğ. *ğuça/quça*-Trk. *qoç* “koç”, Moğ. *ğonin/qonin*-Trk. *qoŋ* “koyun”, Moğ. *ğuriğan/qurağan*-Trk. *quzi* “kuzu”, Moğ. *ima'a(n)*-Trk. *ımğa* “kara keçi”, Moğ. *eşiğe*-Trk. *eçkü* “keçi”, Moğ. *elcigen*-Trk. *eşgek* “eşek” adlarına yer verilmiştir (Clauson, 2017, s. 193-196).

Moğol ve Türk dilleri üzerine sayısız çalışması bulunan Nicolas Poppe 1955 yılında yayımlanan “The Turkic Loan Words in Middle Mongolian” adlı Orta Moğolcada yer alan Türkçe alıntı kelimelerden bahsettiği çalışmasında birkaç tane memeli hayvan adına yer vererek, Türkçeden alıntı olduklarına değinmiştir. Bu adlar; Moğ. *alaşas* “özel bir at cinsi” <Trk. *alaşa* “at; iğdiş edimiş at”, Moğ. *bars* “kaplan” < Trk. *bars* “kaplan”, Moğ. *külüg* “savaş atı” < ET. *kü* “ün”, *külig* “ünlü”, OT *külüg* “ünlü”, Uyg. *külüg* “yarış atı”, Moğ. *qaplan* “kaplan” Trk. *qaplan* “kaplan”, Moğ. *qulan* “vahşi at” çoğul biçimi *qulad* < Trk. *qulan* biçiminde belirtilmiştir (1955, s. 38-41).

Ahmet Temir'in “Türkçe ile Moğolca Arasında İlgiler” adlı makalesinde Türkçe ve Moğolcada ortak olan kelimelerden şekil ve anlam bakımından aynı olanlar içerisinde *arslan*, *qaplan* ve *bars* hayvan adlarından bahsedilmiş, daha sonra bazı fonetik değişimlere uğramış olanlar içerisinde Moğ. *üker*-Trk. *öküz*, Moğ. *birağu/bura'u/buru*-Trk. *buzağu/buzau/bızau*, Moğ. *hurağan/huriğan*-Trk. *qozi*, Moğ. *ağta/axta/aqta*-Trk. *at*, Moğ.

¹ Yazar Türkçedeki *öküz* adının muhtemelen Toharca *okso* biçiminden alıntı olduğunu belirtir (Clauson, 1960, s. 307).

ünien/ünigen/ünie/inen-Trk. *inek*, Moğ. *temegen/temeyen*-Trk. *teve/tebe*, Moğ. *cusaq/cusax*-Trk. *yızaq/tısaq* “bir yaşlık kuzu” hayvan adlarına değinilmiştir (1955, s. 7-12). “Moğolca ile Türkçe İlişkileri” isimli makalesinde Trk. *qoç, quç*, Moğ. *qoça, quça, qoço* biçimlerini karşılaştırılarak bu adın etimolojisi hakkında açıklama yapmıştır (1994, s. 297-300).

Tuncer Gülensoy 2011 yılında yayımlanan “Moğolca ve Türkçede Yaşayan Benzer Sözcük Üzerine” adlı makalesinde Moğ. *üker*-ET *öküz* “öküz”, Moğ. *ceger-e(n)*-TT *ceren* “antilop”, Moğ. *arsalan~arслан*-ET *arслан* “aslan”, Moğ. *beçi(n)*-ET *biçin* “maymun”, Moğ. *buğu*-TT *buğu* “erkek geyik”, Moğ. *buğur-a*-ET *boğra* “deve aygırı”, Moğ. *buh-a*-ET *boqa* “boğa”, Moğ. *qırsa*-TT *qarsaq* “bozkır tilkisi”, Moğ. *küderi*-TT *güderi* “misk geyiği”, Moğ. *temege(n)*-ET *teve* “deve” adlarının Türk ve Moğol dillerindeki biçimlerini vermiş, ancak etimolojik herhangi bir izahatta bulunmamıştır (2011, s. 5-23). Gülensoy “Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar” isimli makalesinde ortak kelimelere ilişkin uzunca bir liste sunup, Moğ. *aqda*> Trk. *aqta* “iğdiş”, Moğ. *irbis*> Trk. *irbis* “leopard, panter, kaplan”, Moğ. *elçigen*> Trk. *elçigen~elçiğe* “eşek”, Moğ. *buğu*> Trk. *buğu* “geyik”, Moğ. *miçin*> Trk. *biçin* “maymun”, Moğ. *tuğliğan*> Trk. *tuyliyan* “20 yaşında at” adlarını incelemiştir (1974, s. 237-251). M. S. Kaçalin’in çevirisiyle yayımlanan John R. Krueger’in “Eski Türkçede Moğolca” isimli makalesinde oldukça fazla hayvan adına yer verilir ve bu adların Moğolcadan Türkçeye geçmiş oldukları belirtilmiştir. Bunlar Moğolcadaki biçimlerine göre *ajırğa* “damızlık at”, *anğgir* “ördek”, *argali* “argali koyunu”, *arслан* “aslan”, ata (atan) “iğdiş deve”, *pars* “pars”, *beçin* “maymun”, *biräğu* “buzacağı”, *botuğun* “genç deve”, *buğu* “erkek deve”, *buğura* “erkek deve”, *bulğan* “samur”, *dağagan* “iki yaşında tay”, *gölüge* “enik”, *imağan* “keçi”, *irbis* “pars”, *irge* “koç”, *jegere* “ceylan”, *kırsa* “tilki”, *kürene* “gelincik”, *luu* “ejderha”, *malur* “porsuk”, *maral* “geyik”, *ötege* “ayı”, *konin* “koyun”, *quça* “koç”, *qulan* “yaban eşeği”, *serke* “keçi”, *tauli* “tavşan”, *temeğe* “deve”, *üker* “öküz” şeklinde verilmiştir (2002, s. 208-213). Doerfer “The older Mongolian layer in Ancient Turkic” adlı makalesinde Türkçede bulunan Moğolca adlardan bahseder, hayvan adlarından ise sadece *täbä*, *täbäi* “deve” ve *atan* “iğdiş edilmiş deve” biçimlerine değinmiştir (1993, s. 80).

Ayrıca Gül “Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi adları” adlı çalışmasında Moğolcada kişi adı olarak kullanılan hayvan adlarından *Aduu* “at”, *Arslan* “aslan”, *Baavğai* “ayı”, *Bar* “pars”, *Bodon* “erkek domuz”, *Botğon* “deve yavrusu”, *Buğa* “geyik”, *Bulğa* “samur”, *İşig* “oğlak”, *Maral* “dişi geyik”, *Minj* “kunduz”, *Muuraa* “kedi”, *Tuğal* “buzacağı”, *Unağa* “tay”, *Üxer* “inek”, *Xerem* “sincap”, *Xon* “koyun”, *Xulan* “yabani at”, *Xurgana* “kuzu”, *Yamaa* “keçi”, *Yangir* “dağ keçisi”, *Zaan* “fil”, *Noxoi* “köpek” adlarına yer vermiştir (2006, s. 185-191). Ayrıca kişi adı olarak Türk ve Moğol dillerinde kullanılan hayvan adları ile ilgili Gülensoy ve Küçükler’in kaleme aldığı Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü isimli çalışmadan da bahsetmek gerekirse, bu eserde hayvan adı iken kişi adı olarak kullanılan kelimeler açıklama kısmında belirtilmiş, ayrıca etimolojilerinden ve her iki dildeki karşılıklarından da bahsedilmiştir (2015). Osman Nedim Tuna 1972 yılında yayımlanan “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler” isimli makalesinde Osm. *ceyren*<Moğ. *cegere(n)* “ceylan”, Osm. *maral*<Moğ. *maral* “dişi geyik” hayvan adlarının

aralarında mevcut olan ilgiden bahseder ve bu adların Moğolcadan alıntı olduğunu belirtir (1972, s. 218, 233). 1976 yılında yayımladığı aynı adlı makalesinde ise Moğolcadan Türkçeye geçmiş olan Moğ. *borcin* “dişi yaban ördeği”>Osm. *borcin* “dişi ceylan, dişi yaban ördeği”, Osm. *çomar* “büyük başlı bir cins çoban köpeği”, “kısa boylu küçük kulaklı e boynuzsuz bir cins koyun”<Moğ. *çoki-* “vurmak”, Osm. *göre* “vahşi, yabani”<Moğ. *göresün* “yaban keçisi” ve Osm. *güderi* “geyik derisinden meşin”<Moğ. *küderi* “misk geyiği” örneklerini vermiştir (Tuna, 1976, s. 285-294). Bununla birlikte Hasan Eren’in Claus Schönig’in *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen Wiesbaden* isimli eserini tanıttığı “Tanıtımlar Türkçede Moğolca Kalıntılar” adlı çalışmasında Türkçeden Moğolcaya geçmiş olduğu belirtilen *alaşa* “iğdiş edilmiş at; at; beygir”, *aqta* “iğdiş edilmiş hayvan” ve *dönen* “üç yaşını geçmiş at veya deve” hayvan adlarına yer verilmiştir (2006, s. 174-180). Ayrıca bu konuda son zamanlarda yayımlanan çalışmalardan dikkate değer olarak değerlendirebileceğimiz Perçin Bostan’ın *Peter Simon Pallas, Zoographia Rosso-Asiatica – Türk ve Moğol Dillerine Ait Hayvan Adlarının İncelenmesi* isimli çalışması bulunmaktadır. Bu eserde Peter Simon Pallas’ın *Zoographia Rosso-Asiatica* isimli eserinde yer alan Türk ve Moğol dillerine ait hayvan adları tespit edilerek dilbilimsel açıdan incelenmiştir (Perçin Bostan, 2023).

Bununla birlikte Türkçe ve Moğolca hayvan adlarının karşılaştırdığı ancak üzerinde duramadığımız daha pek çok önemli çalışma² bulunmakla birlikte, burada en önemlilerinden bahsetmeye çalıştık.

Bu çalışmada Türk ve Moğol dillerinde ortak veya benzer olan memeli grubuna dahil olan hayvan adları tarihi karşılaştırmalı ve eş zamanlı olarak incelenmiş olup, madde başları hayvan adlarının Eski Türkçede ve Moğolcada tanıklanan biçimlerine göre sıralanmıştır. Eski Türkçede mevcut olmayan adlarının, tarihi Türk dillerinde tanıklanan en eski biçimleri, tarihi Türk dillerinde bulunmayanların ise çağdaş Türk dillerindeki biçimleri madde başı olarak belirtilmiştir.³ Bununla birlikte hayvan adları ile ilgili mevcut olan her

² Ersoy, F. (2019). Altay Dil Ailesinin İki Önemli Kolu: Moğolca ve Türkçe. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 65-86. Ölmez, M., (2020). Mongolian Elements in Uyghur Documents of the 13th-14th Centuries. *Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo Universiteta. Yazık. Literatura. Kultura*, no.3, 8-14. Arıkoğlu, E. (2012). Tuva Türkçesinde Moğolcadan Alınan Unsurların Ses Bilgisi Açısından Durumu. *Dil Araştırmaları*, 11(11), 17-36. Gül, B. (2015). Orta Asya’dan Anadolu’ya Moğol Yayılımının Dilsel Sonuçları. *Türkbilgi* (30), 187-200.

³ Çalışmamızda kabul ettiğimiz çeviri yazıda şu hususlara dikkat edilmiştir: Tarihi Türk dilleri ile çağdaş Türk dillerinden aldığımız örneklerde; ünsüzlerden hırıltılı /h/ sesi /x/, ince /k/ sesi /k/, kalın /k/ sesi /q/, ince /g/ sesi /g/, kalın /g/ sesi /ğ/, genizden çıkan /n/ sesi /ŋ/, /h/ sesi /h/ ile yazılmıştır. Ayrıca /v/ ile /w/ seslerinde ayırım yapılmayıp /v/ ile, /t/ ve /t/ sesleri arasında ayırım yapılmayıp /t/ ile /d/, /d/ ve /d/ sesleri arasında ayırım yapılmayıp /d/ ile /h/ ve /h/ sesleri için herhangi bir ayırma gidilmeden /h/ ile gösterilmiştir. Çuvaşçadaki örnekler ise değiştirilmeden çalışmamıza aktarılmıştır. Ayrıca Türk ve Moğol dillerinde karşımıza çıkan /ʔ/ işaretli örnekler değiştirilmemiş, ayrıca /ɣ/ sesi /ğ/ ile gösterilmiştir. Türk ve Moğol dillerinde belirtilen uzun ünlüler çift ses ile gösterilmiştir. Farsçadaki işaretler ise olduğu gibi gösterilmiştir. Moğolcada bulunan /j/ sesi /j/ ile, /ɣ/ sesi /ğ/ ile /t/ sesi /s/ ile ve /ç/ sesi /ç/ biçiminde gösterilmiştir. Kiril harfli örnekler Türkçeye aktarılrken /k/ işaretli /q/ ile, Hakasçada belirtilen /i/ sesi /i/ ile, Türk dillerinde bulunan açık /e/ sesi /ä/ ile gösterilmiştir. Başkurtça ve Tatarca örneklerde yer alan /ë/ (/i/ sesine yakın kapalı telaffuz edilen ünlü) sesi olduğu gibi gösterilmiştir. Irak Türkmen Türkçesinde ve Başkurtçadaki bazı

etimolojik açıklamaya yer verilmemiş, genel kabul görenlerinden bahsedilmiştir. Hakkında hiçbir etimolojik izahat bulunmayan hayvan adları ile ilgili ise herhangi bir yorum yapılmamış, sadece kökenleri konusunun belirsiz olduğundan bahsedilmiştir.

1. ET *adğır*-Moğ. *acirğa*

Türkiye Türkçesinde *aygır* “damızlık erkek at” biçiminde bulunmaktadır (TS, s. 203). Eski Türkçede *adğır* “damızlık at” biçiminde olup, tüm tarihi ve modern Türk dillerinde bulunmaktadır (TDES, s. 34; EDPT, s. 47). Kaşgarlı Mahmud’da *adğır* “atın erkeği, aygır” şeklindedir (DLT, s. 540). Erken dönem Moğolcada *acirğa* şeklinde iken, bugünkü Moğolcada *acirğ-a(n)/azrağa* “aygır, damızlık at” şeklinde tespit edilmiştir (TDES, s. 34; MTS, s. 100). Ayrıca bu adın *King Sözlüğü*’nde Türkçe biçimi *ayğur*, Moğolca biçimi ise *ajirğa* biçiminde verilmiştir (KD, s. 216).

Bu ad tarihi Türk dillerinden Uygurcada *ağur* “damızlık at, aygır, iğdiş edilmemiş at” biçimindedir (KYAS, s. 32). Tarihi Türk dillerinden Eski Anadolu Türkçesi, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde “aygır, at; enenmiş damızlık at” anlamlarında *aygır* biçiminde tanıklanmıştır (Kaçalın, 2017, s. 797; KE, s. 62; İML, s. 14; CC, s. 645; FKS I, s. 165). Modern Türk dillerinden Çuvaşçada *iyir* “aygır”, Kazakçada *aygır* “damızlık erkek at, aygır”, Kırgızcada *aygır* “damızlık at”, Başkurtçada *aygır* “damızlık erkek at”, Altaycada *aygır* “aygır, damızlık erkek at”, Özbekçede *ayğ’ir* “aygır”, Azerbaycan Türkçesinde *ayğır* “aygır; damızlık erkek at” şeklinde tespit edilmiştir (Durmuş, 2014, s. 156; KazTS I, s. 23; KrgS I, s. 65; BaşTS, s. 51; ATS, s. 32; TÖS, s. 56; ATS I, s. 283). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise *ayğur*, *ayğır* “aygır, erkek at” biçimindedir (DS I, s. 415).

Bu adın etimolojisi üzerine çok konuşulmuş, Moğolca veya Türkçe olabileceği üzerinde durulmuştur. Clauson bu adın Türkçe *adğır* “aygır” biçiminde olduğunu ve Moğolcaya *acirğa* biçiminde geçtiğini belirtirken, Krueger ise Moğolcadan alıntı olduğunu belirtmiştir (EDPT, s. 47; Krueger, 2002, s. 208). Tenişev’de bu ad yer almazken, Şçerbak ise bu adı ET **adğıraq* > Moğ. *acirğa* biçimine dayandırmaktadır (Tenişev, s. 151-168; Şçerbak, 1961, s. 88). Ayrıca Stachowski bu adın *öygür* biçiminin de bulunduğu bahsederek, Türkçe olabileceği üzerinde durmuştur (KEWTS, s. 69).

2. ET *aduğun*-Moğ. *aduğu(n)/aduun/adağu(n)*

Bu ad Eski Türkçede *aduğun* “at (sürüsü)” biçimindedir (ETG, s. 259). Ancak diğer tarihi ve modern Türk dillerinde bu ada rastlanmamıştır. Moğolcada ise *aduğu(n)/aduun/adağu(n)* “davar, hayvan, at sürüsü, yıldı; at” biçimi bulunmaktadır (Gül, 2018, s. 66; MTS, s. 39). Bununla birlikte Tenişev’de *adiğ* “ayı” başlığı altında *aduğun* “hayvan, büyük baş hayvan” biçimine rastlanmaktadır (Tenişev, s. 159). Moğolcada daha geniş bir anlama sahipken Türkçede anlamı daralarak sadece at için kullanılmıştır.

örneklerde yer alan kapalı /e/ sesi /è/ ile gösterilmiştir. Uygurca dönemine ait metinlerden biri olan *Irak Bitig*’de geçen *inǰgek* örneğinde /n/ ve /g/ seslerinin birleşimi /nǰg/ işareti ile gösterilmiştir. Tofacada *hoй/hoйу/hoйы* örneklerinde bulunan /й/ sesi /y/ harfi ile, /y/ sesi ise /u/ ile gösterilmiştir. Bunun dışında Arap ve Latin harfli diğer örneklerde ise alıntı yapılan eserlerdeki biçimlere sadık kalınmıştır.

Doerfer de bu addan bahseder ve en eski Moğolca metinlerde yer aldığını belirterek, Moğolca biçimi *aduğun* olarak verir (1965, s. 370).

3. ET *axta*-Moğ. *axta*

Türk dillerinde at için kullanılan bir başka kelime *axta*'dır. "İğdiş edilmiş at" anlamına gelmekte olup, Moğolcada ise aynı biçimde (*axta*) olmasına rağmen sadece at için kullanılmayıp, "iğdiş edilmiş hayvan" şeklinde daha geniş bir anlama sahiptir (Clauson, 1965, s. 162). Tarihi Türk dillerinden Harezmi Türkçesi döneminde *aqta* "iğdiş edilmiş at", Çağataycada ise *axta*, *axte* "iğdiş at, hadım" şeklinde tanımlanmıştır (HATS, s. 37; Ünlü 2013, s. 22). Şerbak ise bu adın diğer Türk dillerinde bazı ses değişikliklerine uğradığını ve modern Türk dillerinden Özbekçe ve Yeni Uygur Türkçesinde *axta*, Tuvacada *aqta* "iğdiş; iğdiş etme" biçiminde olduğunu belirtir (Şerbak, 1995, s. 32).

Bu adın etimolojisi hakkında çeşitli görüşler mevcut olmakla birlikte, Moğolca veya Farsça olabileceği üzerinde durulmuştur. Temir bütün Türk dillerinde mevcut olan at ile Moğolca *ağta*, *aqta*, *axta* biçimleri arasında ilgi kurmaya çalışmıştır (1955, s. 12). Doerfer ise Türkçe *at* biçimi ile Moğolca *axta* biçimleri arasında kurulmaya çalışılan ilişkiyi kuşkuyla bulmuş, Schöning Moğolca biçimden yola çıkmış, Rasanen ise Türkçe ve Moğolcada yer alan *axta* biçiminin Farsça *axtan* biçiminden geldiğini belirtmiştir (Caferoğlu, 2010, s. 175).

Gülensoy ise bu adın "iğdiş" anlamına geldiğini ve Moğolca *aqda* biçiminden Türkçeye geçtiğini ve Türkçede *axta* ve *aqta* şeklinde olduğunu belirtmiştir (1974, s. 237).

Bu ada ilişkin Clauson ise Farsça kökenli olduğunu ve Farsça *axtan* "hadım etmek" kelimesinden geldiğini belirtir. Ayrıca bu kelimeye Moğolların Gizli Tarihi'nde 13. yüzyıldan önce rastlanırken, Türkçe metinlerde 15. yüzyıl Çağatay metinlerinden önce rastlanmadığını, bu nedenle Moğollara Farsçadan, Türklere ise Moğollardan geçtiğini iddia eder (Clauson, 1965, s. 162).

4. ET *amğa/ımğa*-Moğ. *iman*

Türk dilinin tarihi dönemlerinden Uygurcada *amğa* ve *ımğa* biçimlerinde tanımlanan ve "dağ keçisi, teke" anlamına gelen bu ada, Karahanlı Türkçesi metinlerinde rastlanmamıştır (EUTSV, s. 54, 142). Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde ise *ime geyik* "yaban keçisi, dağ keçisi", Harezmi-Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde ise *ımğa* "dağ keçisi" biçiminde tanımlanmıştır (BL, s. 151; KBN, s. 189; İML, s. 35; ÇMS, s. 79). Modern Türk dillerinde ise bu ada rastlanmamakla birlikte sadece Teleüt ağzında tespit ettiğimiz *d'umğa* "yabani keçi" biçimi bu ad ile karşılaştırılabilir (TAS, s. 32). Ayrıca Hakasçada *yamaan* "ev keçisi" biçimi tespit edilmiştir (HTS, s. 567). Buna karşılık Moğolcada *iman* "keçi", *yamaa* "keçi", *imağ-a(n)/nimağan* "keçi", *yanğgir imağ-a* "dağ keçisi" adları tespit edilmiştir (Gül, 2018, s. 142; Gül, 2010, s. 18; MTS, s. 513, 536). Ayrıca Gül, hayvan adları ile oluşturulan Moğolca kişi adlarına örnek olarak *Yamaa* "keçi" biçiminden bahsetmiştir (2006, s. 187). Bu adın etimolojisine ilişkin olarak Clauson 14. yüzyıl Moğolca metinlerinde mevcut olan *ima'an* biçiminin ET *ımğa* "yaban keçisi"

biçiminden alındığını belirtilmiştir (1960, s. 307). Moğolcadan Türkçeye geçmiş olabileceğini belirten araştırmacılar da bulunmaktadır (Krueger, 1993, s. 80).

5. ET *arqar*-Moğ. *argali*

Türkiye Türkçesinde *argali* şeklinde bulunan bu ad “yaban koyunu” anlamındadır (TS, s. 148). Clauson *arqar* “the mountain sheep” şeklinde verir, ayrıca bu kelime *Şine Usu Yazıtı*’nda *arqar başı* şeklinde geçtiğini, Moğ. *argali* sözcüğünün Türkçeden alıntı olduğunu belirtir (EDPT, s. 216). Bununla birlikte Eski Türk yazıtlarında yer adı olarak kullanılmıştır (Aydın, 2016, s. 15). *Kaşgarlı Mahmud*’da ise *arqar* “dağ keçisi” şeklinde tanıklanmıştır (DLT, s. 556). Tarihi Türk dillerinden sadece Çağatayca döneminde *arxar*, *arqal* “argali” biçiminde tespit edilmiştir (OSTN I, s. 294). Bu ad modern Türk dillerinden Çuvaşçada *arxar*, Tuvacada *arğar*, Kırgızcada *arqar* ve Kazakçada *arqar*, Özbekçede *arxar*, Azerbaycan Türkçesinde *arğali*, *arqal*, *arqatu*, *arxalı*, *arxar* olarak tanıklanmıştır (Skvortsov, 1985, s. 41; ESTuvY I, s. 132; KrgRS I, s. 68; KRRKS, s. 53; RÖzbS I, s. 40; ATS I, s. 206). Bu ad Moğolcada ise *arğali* “yaban koçu, erkek dağ koyunu” biçimindedir (MTS, s. 88). Türkiye Türkçesi ağızlarında bu türe karşılık gelen bir ada rastlanmamıştır.

6. ET *arşlan*-Moğ. *arsalan/arşlan*

Türkiye Türkçesinde *arşlan* ve *arşlan* biçimlerinde kullanılmakta olup, “kedigillerden, Afrika’da ve Asya’da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli” anlamındadır (TS, s. 168). Eski Türkçeden itibaren tüm tarihi Türk dillerinde genellikle *arşlan*, *arsalan*, *arşlan* biçimlerinde tanıklanmıştır (EDPT, s. 238; TDES, s. 26-29; KBS, s. 82). Bu ad, tanıklandığı en eski metin olan *Kızıl-Çıraa II Yazıtı*’nda *arşlan* biçiminde olup “kişi adı” anlamındadır (Aydın, 2016, s. 16). Uygurcada *arşlan* “arşlan”, *Kaşgarlı Mahmud*’da ve *Kutadgu Bilig*’de *arşlan* “arşlan”, biçiminde bulunmaktadır (EUTS, s. 20; DLT, s. 557; KB Dizin, s. 18). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden *Dede Korkut*’ta *arşlan* ve *arşlan* “arşlan” olmak üzere 2 biçimde, Kıpçak Türkçesi metinlerinde *arşlan*, *arşlan*, *arşlan* ve *arşlan* “arşlan” biçimlerinde, Çağatay Türkçesinde ise *arşlan* “arşlan” biçiminde geçmektedir (Filiz, 2019, s. 89; KTS, s. 10; Atalay, 1970, s. 300). Clauson bu adı *arşlan* “arşlan” biçiminde vermektedir (EDPT, s. 238). Modern Türk dillerinde de bu ada rastlanmakta olup, Türkmencede *arşlan* “arşlan”, Azericede *arşlan/arşlan* “arşlan”, Kırım Tatarcasında *arşlan* “arşlan”, Altaycada *arşlan* “arşlan”, Çuvaşçada *arşlan*, *arşlan* “arşlan”, Başkurtçada *arşlan* “arşlan”, Kazakçada *arşlan* “arşlan”, Kırgızcada *arşlan* “arşlan”, Özbekçede *arşlan* “arşlan” biçiminde olup, Yakutçada bu ad bulunmamaktadır (TürTS, s. 33; ADİL I, s. 139; Bayrak, 2020, s. 398; RAS, s. 233; Aşmarin, s. 330; RBaşS, s. 235; KRRKS, s. 56; RKrgS, s. 321; KRUS, s. 172).

Etimolojisi hakkında çok konuşulmuştur. Pek çok bilim adamı önemli açıklamalarda bulunmuştur. En dikkate değer olanlarından birisi Clauson’a aittir.

Ona göre, *arşlan* biçimi -lan eki ile kurulmuştur ve bu ek hayvan adları oluşturmak için kullanılan eklerdendir. -lan/-len eki muhtemelen çok eski ve üretken olmayan bir ektir ve kökeni belirsizdir ve *arşlan*, *burşlan*, *kaplan*, *kulan*, *yılan* gibi bazı hayvan adlarını

yapmada kullanılmıştır. Moğolcada bulunan *arsalan/arslan* biçimi de Türkçeden alınmış eski bir alıntıdır (EDPT, s. 238; Clauson, 2017, s. 127).

Doerfer ise bu adın özellikle Karahanlı Türkçesi metinlerinde sıklıkla bir unvan olarak kullanıldığını, ayrıca Türkçeden Moğolcaya geçtiğini ve bunun yanı sıra Balkan ve Kafkas dilleri ile Macarca gibi pek çok dile Türkçeden geçmiş olduğunu belirtmiştir (Doerfer, 1965, s. 40; MTS, s. 90).

7. ET *azman*-Moğ. *asaman*

Bu ad Orhon yazıtlarında *azman* “iğdiş at” biçiminde tespit edilmiştir. Gülensoy bu adın Moğol dillerinden Kalmukçada *asaman* “iğdiş” biçiminden dilimize geçtiğini ve *azman* biçiminde “çok gelişmiş” anlamında olduğunu belirtmiştir. (KBS, s. 50; KW, s. 16; ETG, s. 263).

8. ET *bars*-Moğ. *bars*

Türkiye Türkçesinde *pars* biçiminde bulunan hayvan adı “kedigillerden, genellikle Asya ve Afrika’nın sıcak bölgelerinde yaşayan, postu benekli, bazen de düz, siyah, çeviki yırtıcı, etçil, memeli hayvan, leopar, panter, pelenk (*Panthera pardus*)” anlamındadır (TS, s. 1892). Clauson *bars* “leopar (ayrıca diğer büyük kediler için de kullanılır)” kelimesinin bilinmeyen bir İran dilinden alındığını belirtir (EDPT, s. 368). Orhon Yazıtları’nda hem “kişi adı” hem de “kaplan” hayvan adı hem de “yıl adı” anlamında *bars*, *baars*, *bhars* biçimlerinde, Uygurca dönemine ait metinlerde ise *bars* “kaplan” biçiminde bulunmaktadır (ETG, s. 266; ETYSV, s. 722; Aydın, 2016, s. 18; IB, s. 51). *Kaşgarlı Mahmud*’da *bars* şeklinde geçmektedir (DLT, s. 575; Hauenschild, 2003, s. 56). Nişanyan ise *pars* kelimesinin Eski Türkçe *bars* “bir vahşi kedi, *Panthera pardus*” sözcüğünden evrildiğini ve Farsça aynı anlama gelen *pārs* sözcüğü ile eş kökenli olduğunu belirtir (NS, s. 686). Bu ad Eski Türkçe döneminde *bars* şeklinde iken, Oğuz Türkçesi döneminde *pars* şeklinde /p-/li biçim kullanılmaya başlanmıştır (EUTS, s. 34; Tulum 2011, s. 1442). Harezmi Türkçesi döneminde *bars* “pars” biçimindeyken Kıpçak Türkçesinde hem *bars* hem de *pars* biçiminde tanıklanmış, Çağatay Türkçesinde ise *bars* şeklinde /b-/li biçim kullanılmaktadır (NF, s. 49; KTS, s. 5; EDM, s. 74). Modern Türk dillerinden ise Tuvacada *bars*, Hakasçada *parıs*, Altaycada *pars*, *mars* “kaplan”, Kırgızcada *bars*, Kazakçada ve Karakalpakçada *barıs*, Tatarcada *bars*, Başkurtçada *barıs*, *bars*, Kumukçada *bars*, Karaycada *pars*, Özbekçede ve Yeni Uygur Türkçesinde *bars*, Azerbaycan Türkçesinde *pars* ve *bars* şeklinde tanıklanmıştır (TTG, s. 628; ÖHTS, s. 441; Tenişev, s. 157; KrgS I, s. 90; KazTS I, s. 78; KarkTS, s. 61; KTLS, s. 692-993; BaşTS, s. 62; TÖS, s. 449; YUTS, s. 30). Bu ad Moğolcada da bulunmakla birlikte, büyük ihtimalle Farsçadan dilimize oradan da Moğolcaya geçmiş olup, Moğolcada *bars/bar* şeklinde hem “hayvan adı” hem de “kişi adı” olarak tanıklanmıştır (MTS, s. 131; Gül, 2010, s. 166-167; Poppe, 1955, s. 38).

9. ET *borsmuq*-Kalm. *borsuq*

Türkiye Türkçesindeki karşılığı *porsuq* olan hayvan adının Latince karşılığı *Meles meles*’dir (BTS, s. 536). Ayrıca bu kelimenin kökeni tartışmalıdır. Clauson *borsmuq*

“porsuk” şeklinde verir, ancak bu kelimeyi biçim bakımından Türkçeye benzetmez, alıntı olduğunu belirtir, ayrıca Toharcadan alıntı olabileceğini de iddia eder (EDPT, s. 369). Tenişev ise *b/porsı-* “pis kokmak” kökünden gelmiş olabileceğini belirtir, Eren de bu görüşün mümkün olabileceğini savunur, Stachowski ise bu konuda porsuk ile /bporsı- arasındaki anlamsal bağlantının belirsiz olduğundan bahseder (TDES, s. 426; Tenişev, s. 164; KEWTS, s. 282). Doerfer ise *porsuq* kelimesinin **bors* biçiminden gelmiş olabileceğini belirtir (1965, s. 284).

Bu ad Eski Türkçede *borsmuq* ve *borsuq* “porsuk” şeklinde geçmektedir (DTS, s. 645). Türk dilinin tarihi dönemleri ile modern Türk dillerinin tespit edebildiğimiz kadarıyla tümünde bulunmaktadır. *Kaşgarlı Mahmud*’da *borsuq* “porsuk”, Eski Anadolu Türkçesinde *porsuq* “porsuk”, Harezmi-Kıpçak Türkçesinde *porsuq* “porsuk” biçiminde tanıklanmıştır (DLT, s. 594; BL, s. 172; OTS, s. 377). Modern Türk dillerinden ise Çuvaşçada *poraş*, *poraş* “porsuk”, Yakutçada, Dolgancada *barsuq*, *barsuuq*, Tuvacada *morzuq*, Tofacada *borsuq*, Hakasçada *morsih*, *porsih*, Şorcada *porsuq*, Teleüt ağzında *porsiq*, Kazakçada *borsiq*, Karakalpakçada *porsiq*, Karaçay-Balkarcada *borsuq*, Tatarcada *borsuq*, Başkurtçada *burhiq*, Özbekçede *bo’rsiq*, Yeni Uygur Türkçesinde *borsuq*, Azerbaycan Türkçesinde *porsuq*, Türkmencede *torsuq* biçimindedir (Aşmarin, s. 305; LJTT, s. 18; SOD, s. 337; TuvTS, s. 78; TRRTS, s. 25; HTS, s. 307; ŞRS, s. 42; TAS, s. 89; KazTS II, s. 433; KarkTS, s. 470; KMTS, s. 110; KırTS, s. 63; BaşTS, s. 111; TÖS, s. 460; YUTS, s. 48; ATS II, s. 2770; TürTS, s. 633). Bu adın Moğol dillerinde tarafımızca tespit edilen karşılıkları *borqi/borih* “yaşlı porsuk” ve *borsuq* “porsuk” şeklindedir (MTS, s. 170, 442; KW, s. 52).

10. ET *botu*-Moğ. *boda/bod/bodu*

Clauson deve hayvan türü için *botu/poto?* “bir yaşın altındaki deve” biçiminin kullanıldığını, ayrıca Moğolca biçimin Türkçeden alınmış olabileceğini belirtmiştir (EDPT, s. 184; Clauson, 2017, s. 195). Bu ad Eski Türkçede *botu*, *boto* “deve yavrusu” biçimindedir (ETG, s. 269, Aydın, 2019, s. 255, EUTSV, s. 98). *Kaşgarlı Mahmud*’da *botu* “deve yavrusu” ve *botuq* “memeden kesilmiş deve yavrusu”, Harezmi Türkçesi döneminde ise *bota*, *boda* “deve yavrusu”, Çağatay Türkçesi döneminde ise *buta/bota*, *butlaq* “yavru, deve yavrusu, potuk” biçimlerinde tanıklanmıştır (DLT, s. 596; Zemahşeri, 2014, s. 106; KE, s. 133; NF, s. 73; FKS I, s. 451; Ünlü, 2013, s. 87; ÇMS, s. 76). Modern Türk dillerindeki biçimlerine baktığımızda; Tuvacada *bodağan* “deve yavrusu”, Kırgızcada *boto* “bir yaşında olan deve yavrusu, süt emen deve yavrusu”, Kazakçada *bota* “deve yavrusu”, Kazan Tatarcasında *buta* “bir yaşına kadarki deve yavrusu, köşek, taylak”, Kırım Tatarcasında *bota* “deve yavrusu”, Başkurtçada *buta* “deve yavrusu”, Karakalpakçada *bota* “devenin taylaq olana kadarki bir yıllık yavrusu” biçimindedir (TTG, s. 644; TuvTS, s. 14; KrgS I, s. 133; KazTS I, s. 93; KazTTS, s. 70; KırTS, s. 64; BaşTS, s. 112; KarkTS, s. 97). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise *botuq*, *bocuq*, *bodaq*, *bodan*, *bodanaq*, *bodar*, *bodđ*, *bodi*, *bodik*, *botu*, *botuq*, *bodux*, *borum*, *bortlaq*, *bot*, *bota*, *botlaq*, *botuq*, *bödü*, *bödük*, *budanaq* “deve yavrusu” biçiminde tespit edilmiştir (DS I, s. 721). Moğolcada ise *boda/bod/bodu* “büyük davar (at, inek, deve gibi), büyükbaş hayvan” ve *botuğu(n)*, *botgo*, *botuğ-a* “bir yaşındaki

deve, deve yavrusu” biçimlerine rastlanmıştır (MTS, s. 154, 171). Ayrıca Moğolca *Botğon* biçimi kişi adı olarak kullanılmaktadır (Gül, 2006, s. 187). Ayrıca Pallas’ın 18. yüzyıl Moğolcasını esas alan *Zoographia Rosso-Asiatica* (bundan sonra *Zoographia*) adlı eserinde Kalmukça *bottoğon* “genç deve” biçiminden bahsedilmiştir (ZRA I, s. 193). Bu adın Türkçeden Moğolcaya aktarıldığını varsayarsak, Kalmukça biçim Eski Türkçe *botu, boto* “deve yavrusu” biçiminin ek almış hali olabilir (Perçin Bostan, 2023, s. 90).

11. Krg., Kaz., YUyg. *bökön, böken*-Moğ. *böküŋg/böhön(g)*

Bu ad Kırgızcada *bökön* “sayga”, Kazakçada ise *böken* “antilop”, Yeni Uygur Türkçesinde ise *böken* “antilop” biçimindedir (KrgRS I, s. 151; KazTS I, s. 94; YUTS, s. 50). Moğolcada ise *böküŋg/böhön(g)* “antilop, ceylan, ahu” şeklinde tespit edilmiştir (MTS, s. 177).

12. ET *börtä*-Moğ. *börte, börtü*

Tarihi Türk dillerinden Uygurca döneminde *börtä* “beyaz at, kır at” biçiminde olup aynı anlamdaki Moğolca *börte, börtü* biçiminden dilimize geçmiştir (Yunusoğlu, 2012, s. 156).

13. ET *buğu*-Moğ. *buğa/buğu*

Bu hayvan adı Eski Türkçede *buğu* “geyik” şeklindedir (ESTYa II, s. 237). Clauson *buğu* biçiminde belirtmiş, anlamını ise “erkek geyik” olarak vermiştir (EDPT, s. 812). Bu ad Kaşgarlı Mahmud’da bulunmazken, Eski Anadolu Türkçesinde *buğa* şeklinde olup, aynı anlamdadır (Ergin, 1964, s. 175). Ayrıca modern Türk dillerinden Kırgızcada (*buğu* “geyik”), Kazakçada (*buğı* “geyik”), Karaçay-Balkarcada (*buv* “erkek geyik”), Nogaycada (*buğı* “erkek geyik”), Özbekçede (*buğu* “geyik”) ve Yeni Uygur Türkçesinde (*buğa* “geyik”) tespit edilmiştir (KTLS, s. 270-271; KazTS I, s. 97; KMTS, s. 144; NRS, s. 88; YUTS, s. 52). Moğolcada da *buğu/buğa* “erkek geyik” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (MTS, s. 182). Bu ada ilişkin Gülensoy Türkçe *buğu* “geyik” biçiminin Moğolcadan (*buğu*) alıntı olduğundan bahsetmiştir (1974, s. 240).

14. ET *buğra*-Moğ. *buğur-a*

Türkiye Türkçesinde *buğra* biçiminde bulunan bu ad “erkek deve, iki hörgüçlü deve, buğur” anlamındadır (TS, s. 404). Clauson *buğra* “damızlık deve” biçiminde belirtir (EDPT, s. 299). Eski Türkçeden itibaren tarihi Türk dillerinin bütün dönemlerinde karşımıza çıkan bir sözcüktür. Eski Türk yazıtlarında *buğra* hem “kişi adı” hem de “erkek deve” anlamında tanıklanmıştır (Aydın, 2015, s. 198; Kormuşin, 2016, s. 549; ETYSV, s. 725). Uygurca dönemi metinlerinden *Irk Bitig*’de *buğra* “erkek deve” anlamındadır (IB, s. 52); *Kaşgarlı Mahmud*’da *buğra* adı hem “kişi adı” hem de “erkek deve” anlamı da tanıklanmıştır (DLT, s. 599). Eski Anadolu Türkçesinde *buğra* “damızlık erkek deve”, Harezmi Türkçesinde *buğra* “erkek deve” ve *boğra* “boğa, deve yavrusu”, Kıpçak Türkçesinde *buğra* “hörgüçlü erkek deve” biçimlerinde tanıklanmıştır (Kaçalın, 2017, s. 797; BL, s. 126; Zemahşeri, 2014, s. 107; İML, s. 22; KE, s. 121; KTS, s. 36). Modern Türk dillerinde ise Tuvacada (*buura*), Altaycada (*bura*), Kırgızcada (*buura*) ve Kazakçada (*buvra*) “erkek deve” anlamını koruyarak Türkçenin gelişimi içerisinde çeşitli ses değişimlerine uğramıştır (TuvTS, s. 17; ATS, s. 48; KrgS I, s. 150; KazTS I, s. 96). Bununla

birlikte bu sözcüğün Moğolcadaki biçimlerine baktığımız zaman, *Zoographia*'da Moğolca *buora* sözcüğü “erkek deve” anlamında iken, *Moğolların Gizli Tarihi*'nde *bu'ura* “deve” anlamında verilmiş, bugünkü Moğolcada ise *buğur-a/buur* “erkek deve” anlamındadır (MTS, s. 182; MGTS, s. 69; ZRA I, s. 193). Bu nedenle sözcük “deve” genel anlamından “erkek deve” anlamına gelerek, zaman içerisinde anlam daralmasına uğramış olabilir (Perçin Bostan, 2023, s. 90). Bu addan Tenişev *Deve* başlığı altında bahsetmiş, Moğolca biçimini ise *buur* şeklinde vermiş, ancak kökeni konusunda bir açıklamada bulunmamıştır (104). Eren de kökeni konusuna değinmemiştir (TDES, s. 78).

15. ET *buqa*-Moğ. *buha/buh*

Türkiye Türkçesinde *boğa* biçiminde ve “damızlık erkek sığır” anlamına gelen hayvan adı aynı manaya gelen <ET *buqa* sözcüğünden gelmektedir (TS, s. 370; ETTL I, s. 750; NS, s. 127; KBS, s. 98). Clauson ET *buqa* adının Moğ. *buğu* “geyik” adı ile karıştırılmaması gerektiğini belirtir (EDPT, s. 312). Bu hayvan adı *Moğolların Gizli Tarihi*'nde *buha* “sığır, güçlü sığır (boğa)” biçimindedir (MGTS, s. 62). Bugünkü Moğolcada ise *buh-a/buh* “boğa” şeklindedir (MTS, s. 196). Doerfer Moğolcadaki bu adın Eski Türkçe *buqa* “boğa” biçiminden Moğol diline geçmiş olabileceği üzerinde durur, ayrıca Türkçeden başka dillere de geçtiğini belirtir (1965, s. 299-300).

Bu ad *Orhon Yazıtları*'nda *buuqa* “boğa”, Uygurcada *buqa* “boğa”, *Kaşgarlı Mahmud*'da *buqa* “erkeğin ineği, boğa”, Kıpçak Türkçesinde *boğa*, *buğa* “boğa, erkek tohumluk hayvan”, Çağatay Türkçesinde *boğa* “sığır aygırı, tosunun büyüğü”, *buğu*, *buğa* “boğa, erkek dağ sığırı” biçiminde tanıklanmıştır (TBT, s. 668; KYAS, s. 67; DLT, s. 599; KTS, s. 33, 36; Ünlü, 2013, s. 159; FKS I, s. 446, 451). Modern Türk dillerinde ise Tuvacada *buğa* “boğa”, Hakasçada *puğa* “boğa”, Altaycada *buqa* “damızlık boğa”, Teleüt ağzında *puğa* “boğa”, Kırgızcada *buqa* “damızlık öküz, boğa”, Kazakçada *buqa* “boğa”, Karaçay-Balkarcada *buğa* “boğa”, Kırım-Tatarcasında *buğa* “boğa”, Başkurtçada *boğa* “boğa, damızlık öküz”, Özbekçede *buqa* “boğa”, Azerbaycan Türkçesinde *buğa* “boğa” biçimindedir (TTG, s. 654; ÖHTS, s. 385; ATS, s. 47; TAS, s. 90; KrgS I, s. 141; KazTS I, s. 98; KMTS, s. 112; KırTS, s. 65; BaştS, s. 96; TÖS, s. 90; ATS I, s. 530).

16. YUyg. *bulğan*-Moğ. *bulğa*

Türkiye Türkçesinde *samur* olarak adlandırılan hayvan türünün Latince karşılığı *Martes zibellina*'dır (BTS, s. 570). Bu hayvan türü Yeni Uygur Türkçesinde *bulğan* “samur” biçimindedir (YUTS, s. 52). Moğolca kaynaklarda ise tarafımızca *bulğa* “samur, samur kürkü”, *buluhan* “samur”, *bulğan* “samur” şeklinde tespit edilmiştir (Gül, 2010, s. 167; MGTS, s. 65; KW, s. 60). Ayrıca Türk dillerinden Hakasçada *albiğa*, *albağı*, *alda* “samur”, Altaycada *alabuğa*, *albuğa* “samur”, Şorcada ise *abiğa* “samur” şeklinde tespit edilmiştir (ÖHTS, s. 36; HTS, s. 36; ATS, s. 23, 24; ŞRS, s. 15).

17. ET *ciran*-Moğ. *ceger-e(n)*

Bu hayvan adı ile ilgili genel kanı Farsça *ceyran* biçiminden dilimize geçmiş olduğudur, ayrıca Türkiye Türkçesinde *ceylan* “çift parmaklılardan, boynuzgiller familyasından,

çöllerde yaşayan çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahu, gazal (*Gazella dorcas*)” biçiminde bulunmaktadır (TS, s. 458). Türkiye Türkçesinde bulunan *ceren* hayvan adı ise Moğolcadan Türkçeye geçmiştir (TS, s. 455). Bu ada ilişkin Eren, Moğolca *ceren* hayvan adının Türkiye Türkçesi ağızlarında *ceyran*>*ceran*>*ceren* olarak da bulunduğunu ve doğrudan doğruya veya Farsça yoluyla Moğolcadan alındığını (Moğ. *cegeren* “antilop”) belirterek, Türkçe *ceyran* biçiminin *a(r)slan, qaplan, sırtlan* gibi sözlerin analogik baskısı altında *ceylan* biçimine çevrildiğini ifade eder (TDES, s. 88). Stachowski de Moğolcadan Farsça aracılığıyla Türkçeye geçtiğini belirtir (KEWTS, s. 101).

Clauson *ceylan* hayvan türü için kullanılan *ıvıq* “dişi *ceylan*” ile *suqaq* “erkek *ceylan*” biçimlerinden bahsetmiştir (EDPT, s. 8). Tarihi Türk dillerinden Uygurcada *ciran* “antilop ya da *ceylan* (*Saiga Tatarica*)” şeklinde iken, Harezmi Türkçesi döneminde *cereen* “*ceylan*”, Çağatay Türkçesinde *ciren* “*ceren, ceylan*” biçiminde tanımlamıştır (KYAS, s. 76; İML, s. 96; FKS I, s. 688). Bu ad modern Türk dillerinden Çuvaşçada *dijeyran* “*ceylan*”, Tuvacada *çeren* “*ceren, ceylan*”, Altaycada *ceeren* “*ceylan*”, *ceerenkey* “al donlu *ceylan*”, *ceren* “*gazal, ceylan*” biçimlerinde, Kazakçada *jayran* “*ceylan*”, Karakalpakçada *jayran* “*ceylan*”, *jäyran* “bir tür dağ keçisi, *ceylan*”, *jeyran* “*ceylan*”, Kırım Tatarcasında *ceyran* “*ceren, ceylan*”, Kazan Tatarcasında *ceyran* “*ceylan*”, Başkurtçada *yeyren* “*ceylan, karaca*”, Hakasçada *çeerğın* “antilop”, Yeni Uygur Türkçesinde *ceyren* “antilop”, Özbekçede *jayron* “*ceylan*”, Türkmencede *ceren* “*ceylan, geyik*”, Irak Türkmencesinde *ceyran* “*ceylan, maral*” biçimindedir (ÇTS, s. 69; TuvTS, s. 23; ATS, s. 61, 63; KazTS II, s. 106; KarkTS, s. 234, 236, 241; KırTS, s. 72; KazTTS, s. 76; BaşTS, s. 726; ÖHTS, s. 90; YUTS, s. 61; TÖS, s. 109; TürTS, s. 99; ITürT, s. 152). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise *ceran, calan, celen, ceyla, ceyran* “*ceylan*” biçimindedir (DS II, s. 884).

Moğolcada ise *ceger-e(n)/zeer ve zeger* “antilop, *ceren, ceylan; yaban eşeği*” biçimlerinde tespit edilmiştir (MTS, s. 1227; Gülensoy, 2011, s. 8).

18. TT *çaqal*- Moğ. *çaqal*

Latincesi *Canis aureus* olan *çaqal* hayvan adı Farsçada aynı manaya gelen *şağāl* sözcüğünden alıntıdır (BTS, s. 129; NS, s. 162). Türkiye Türkçesinde *çaqal* “etoburlardan, sürü halinde yaşayan, kurttan küçük bir yaban hayvanı” biçiminde bulunmaktadır (TS, s. 481). Clauson ise *çaqal* adından bahsetmez, “çakal veya sırtlan” manasına gelen *arju* kelimesini belirtir (EDPT, s. 200). Bu ada tarihi Türk dillerinden Uygurca döneminden beri “çakal” anlamında rastlanmakta olup, Uygurcada *şağāl*, Eski Anadolu Türkçesinde *çığāl, çaqal*, Osmanlıcada *cığāl*, Kıpçak Türkçesinde *şağāl, şaqal, çağāl*, Çağataycada *çaqal* şeklinde tanımlanmıştır (KYAS, s. 235; EATS, s. 156; BL, s. 128; EÇS, s. 83; KTS, s. 249; EDM, s. 108; FKS I, s. 681). Modern Türk dillerinde ise aynı anlamda Çuvaşçada *şaqal*, Yakutçada *şaqal*, Hakasçada *şaqal*, Karaçay-Balkarcada *şaqal*, Tatarcada *çaqal*, Başkurtçada *şaqal*, Özbekçede *shaqal, shağ'ol*, Azerbaycan Türkçesinde *çäğāl, çağğāl*, Türkmencede *şağāl, çaqqal*, Türkiye Türkçesi ağızlarında *çağğāl, çaqal* biçimindedir (ÇTS, s. 448; TSahS, s. 50; HaRuSL, s. 328; KMTS, s. 327; KırTS, s. 77; BaşTS, s. 547; TÖS, s. 116; ATS I, s. 679; RAZS, s. 387; TürTS, s. 596; ITürT, s. 154; DS II, s. 1033, 1041). Bu ada

Moğolcada *çaqal* “çakal” biçiminde rastlanmaktadır (Gül, 2018, s. 103). Bu hayvan türünün tüm tarihi ve modern Türk dilleri ile Moğol dillerinde Farsçadan Türk ve Moğol dillerine geçtiği anlaşılan *çaqal* (<Far. *şağāl* a.m.) sözcüğü ile ifade edildiği anlaşılmaktadır (NS, s. 162; KEWTS, s.105).

19. ET *çetük*-Moğ. *çetük*

Kedi için kullanılan kelimelerden ET *çetük* “dişi kedi” şeklinde geçen kelimenin kökeni bilinmemekte olup, yerel ağızlarda ise *çetik* ~ *çetük* olarak kalmıştır (TDES, s. 108; EDPT, s. 402). Ayrıca Clauson *çetük* maddesinde Türklerin kediyi yeterince erken dönemde tanımadıkları için isimlendiremediklerini belirtmiştir (EDPT, s. 402). Bu ad Kaşgarlı Mahmud’da *çetük* “Oğuzcada kedi, dişi kedi” ve *küvük çetük* “erkek kedi” biçimlerinde geçmektedir (DLT, s. 620, 758). Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde *çetük* “kedi”, Harezmi Türkçesinde *çetik*, *çetük* “kedi”, Kıpçak Türkçesinde *çetük*, *çetik*, *şetik* “kedi” biçimindedir (BL, s. 129; İML, s. 25; HATS, s. 134; GT, s. 238; EDM, s. 80). Bu ada Modern Türk dillerinde rastlanmamış olup, Türkiye Türkçesi ağızlarında *çetük* “kedi yavrusu” biçiminde tanıklanmıştır (DS II, s. 1152). Moğolcada ise *çetük* “kedi” biçimindedir (Gül, 2018, s. 105).

20. Uyg. *çirdä*-Moğ. *cerde*

Bu ad Eski Türkçede *çirdä* biçiminde bulunmakla birlikte “kırmızı at” anlamındadır ve Moğolca *cerde* biçiminden dilimize geçmiştir (Yunusoğlu, 2012, s. 158). Çağatay Türkçesinde *cerde* “ala at, üç renkli at” biçimindedir (ÇMS, s. 76). Modern Türk dillerinden Çuvaşçada *şüren* “kızıl at”, Kazakçada *jiyren* “al donlu at” ve Kazan Tatarcasında ise *ciren* “koyu kırmızı ile sarı arası bir renk, al donlu at” ve Kırgızcada *ceerde* “al donlu at” şeklinde tespit edilmiştir (ÇTS, s. 318; KazTS I, s. 354; KazTTS, s. 83; KrgS I, s. 197).

21. Çağ. *deletü/deltü/döltü*-Moğ. *deltü çana*

Bu ad Çağatay Türkçesinde *deletü/deltü/döltü/dutlu* “sırtlan, yeledi kurt” biçimindedir (FKS I, s. 751, 845; Ünlü, 2013, s. 90). Moğolcada ise *deltü çana* “sırtlan, yeledi kurt” biçimindedir (Gül, 2018, s. 111).

22. ET *tebi/tebe*-Moğ. *teme*

Bu hayvan adı Türkiye Türkçesinde *deve* “geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan (*Camelus*)” biçimindedir (TS, s. 644). Deve adı *Tonyukuk Yazıtı*’nda *tebi* “deve” biçiminde geçmektedir (Akar, 2020, s. 145). Ayrıca *egri teve* biçiminde *Yenisey Yazıtları*’nda ve *tebe* biçiminde ise *Irk Bitig*’de tanıklanmıştır (Aydın, 2015, s. 57; IB, s. 61). Aydın *Tonyukuk Yazıtı*’nda geçen *tebi* biçiminin harfin tamamen yanlış yazılması ya da yanlış teşhis edilmesi ile ilgili olduğunu, ayrıca Yenisey bölgesi yazıtlarında geçen *egri teve* sözcük grubunun sonraki dönem metinlerinde geçmediğini belirtmiştir (2015, s. 57). Clauson ise bu hayvan adının en eski biçimini *tevey* şeklinde vermektedir (EDPT, s. 436, 447). Bu ad Moğolcada *temee* “deve”, *atan temee* “5 yaşını geçmiş erkek deve, güçlü deve”,

temege(n)/teme “deve”, *temege(n)* görüğü “yaban devesi; lama” biçimlerinde tespit edilmiştir (Gül, 2018, s. 236; Gül, 2010, s. 166, 178; MTS, s. 950).

Deve sözcüğü ile ilgili genel kanı Türkçeden Moğolcaya geçtiği şeklindedir (TDES, s. 138). Clauson, Moğolca ile Türkçenin etkileşim halinde olduğu en eski dönemde Türkçeden Moğolcaya geçtiğini belirtir (Clauson, 2017, s. 195). Yine Clauson ile birlikte Şçerbak ve Doerfer’de aynı görüşü paylaşmış, bununla birlikte Ramstedt ve Räsänen, Moğolca *temege* ile Türkçe *teve*’yi (>*deve*) birleştirmiş, Ligeti ise Türkçe ve Moğolcada yer alan sözcüklerin birbirine bağlı olduğunu ancak özdeş olmadıklarını belirtmiştir (TDES, s. 138). Bu konuda bazı araştırmacılar Moğolcadan dilimize geçmiş olabileceğini belirtirken bazıları ise <ET **tebgen* sözcüğünden türemiş olabileceğini belirtir (NS, s. 205; ETTL II, s. 385). Bununla birlikte bu ad tarihi Türk dillerinin her döneminde tanıklanmış olup, *Kaşgarlı Mahmud*’da *deve* “deve”, *teve* “Oğuzlarda deve”, *teve*, *tevi* “deve” biçimlerindedir (DLT, s. 631, 873). Eski Anadolu Türkçesinde *deve* “deve” biçimindedir (BL, s. 133). Harezmi Türkçesi metinlerinde ise *teve*, *dive*, *tive* biçimlerinde tanıklanmıştır (Zemahşeri, 2014, s. 186; KE, s. 629; NF, s. 424; İML, s. 27, 73). Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise *teve*, *deve*, *tife*, *tive*, *töve*, *tüve* biçimlerinde tanıklanmıştır (KTS, s. 272; CC, s. 581; GT, s. 374; EDM, s. 71, 81). Çağatay Türkçesinde ise *tive*, *teve* *tefe* biçimlerindedir (FKS I, s. 658; ÇMS, s. 90; Atalay, 1970, s. 194; Ünlü, 2013, s. 87). Bu ad modern Türk dillerinin hemen hemen hepsinde bulunmakta olup, Çuvaşçada *tëve*, *tüve* biçimlerinde tanıklanmıştır (Aşmarin, s. 13; ÇRS, s. 88; Skvortsov, 1985, s. 463). Yakutçada *tebien* “deve”, Tuvacada *teve* “deve”, Tofacada *tebe* “deve”, Hakasçada *tibe* “deve”, Şorcada *töö* “верблюдь deve”, Teleüt ağzında *töö* “deve” biçiminde tespit edilmiştir (TSahS, s. 65; TTG, s. 865; TuvTS, s. 106; TRRTS, s. 101; HTS, s. 509; ŞRS, s. 55; TAS, s. 118). Kırgızcada *töö* “deve”, Karakalpakçada *tüye* “deve”, Karaçay-Balkarcada *tüye* “deve”, Kumukçada *tüye* “deve”, Kırım Tatarcasında *deve* b.m., Tatarcada *döye*, *teve* “deve”, Kazan Tatarcasında *döye* “deve”, Başkurtçada *dëve*, *deve*, *döye* “deve” biçimindedir (KTLS, s. 168-169; KarkTS, s. 614; KMTS, s. 367; KumTS, s. 347; KırTS, s. 96; TTatS, s. 105; KazTTTS, s. 108; BaşTS, s. 127, 133). Özbekçede *tuya* “deve”, Yeni Uygur Türkçesinde *dö* “deve”, *töge* “deve”, Azerbaycan Türkçesinde *dävâ* “deve”, Türkmencede *düye* “deve”, Irak Türkmen Türkçesinde *dëve* “deve”, Gagavuzcada *deve* “deve” biçiminde tespit edilmiştir (TÖS, s. 154; YUTS, s. 105, 422; ATS I, s. 866; TürTS, s. 185; ITürT, s. 169; Dağlı, 2019, s. 29).

23. ET *dönen*-Moğ. *dönen*

Eren, “üç yaşını geçen at veya deve” anlamındaki *dönen* adının Oğuz diyalektlerinde eskimiş olduğunu, Oğuz diyalektleri dışında ise yaygın olarak kullanıldığını ve Moğolca *dönen* biçiminden dilimize girdiğini belirtir. Ayrıca Moğolcadan dilimize geçmiş olduğu için Oğuz diyalektlerinde az bulunduğunu ifade etmiştir (TDES, s. 149; Eren, 2006, s. 179).

Rasanen Moğolcadaki anlamını “dört yaşındaki sığır” olarak vermiş olup, Türk dillerinde Orta Türkçe döneminde, Çağatay Türkçesi ve Osmanlıcada kullanıldığını belirtir. Türk dillerine geçtiği zaman anlamı genişleyerek sığır dışındaki at, deve, inek gibi hayvanlar için de kullanılmaya başlandığını ve ayrıca Oyratçada *tönön* biçiminde olduğunu belirtir (VEWT, s. 140).

Ayrıca modern Türk dillerinden Nogaycada ve Kazakçada *dönen* “üç yaşında at”, Karakalpakçada *dönen* “dört yaşında at”, Altaycada *tönön* “dört yaşında at”, Teleüt ağzında aynı anlamda *tönön* ve *tönöjön* biçimlerinde tespit etmiştir (TDES, s. 149; KBS, s. 121; VEWT, s. 140; TAS, s. 117). Tuvacada ise *dönen* “dört yaşında hayvan” biçiminde tespit edilmiştir (TuvTS, s. 35). Başkurtçada *dünen* “üç ya da dört yaşındaki aygır” ve *dünejën* “üç ya da dört yaşındaki kısırak” biçiminde tanıklanmıştır (BaşTS, s. 134).

24. ET *eçki*-Moğ. *esige*

Bu ad Türkiye Türkçesinde *keçi* “geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan (*Capra hircus*)” biçiminde bulunmaktadır (TS, s. 1375). Eski Türkçede ise *eçki* biçiminde olup, modern Türk dillerinde de *eçki* biçimi kullanılmaktadır ve Moğolcada ise bu ada benzer *isige(n)*, *isig* “genç keçi, çocuk” biçimleri bulunmaktadır (ETTL IV, s. 200; TDES, s. 279; KBS, s. 240; DTS, s. 291; MTS, s. 522). Türkçe ile Moğolca biçimler arasında ilgi kurulabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Clauson *eçkü* biçiminin eskicil olduğunu, bu biçimin Oğuzcada *keçi* şekline dönüştüğünü belirtir (EDPT, s. 24). *Kaşgarlı Mahmud*'da da *eçkü* biçimi yer alırken, *keçi* biçiminin Oğuzcada mevcut olduğu belirtilmiştir (DLT, s. 632, 697). Nitekim Eski Anadolu Türkçesi döneminde *keçü* “keçi” biçimi tanıklanmıştır (Kaçalın, 2017, s. 810). Harezmi Türkçesi döneminde ise *eçkü*, *eçki* ve *keçi*, *keçig*, *kiçi* “keçi” biçimleri bir arada kullanılmaktadır (KE, s. 180; HATS, s. 304). Kıpçak Türkçesinde *eçki*, *içki*, *içkü*, *ikşi*, *işke*, *işki*, *keçi*, *keşi* “keçi, teke”, Çağatay Türkçesinde ise *eçki*, *öçki*, *öçkü*, *üçki*, *üçkü*, *içki*, *içkü* “dağ keçisi; keçi yavrusu” biçimleri bulunmaktadır (KTS, s. 69, 136, 141; ÇMS, s. 78; Ünlü, 2013, s. 342). Modern Türk dillerinden Hakaşçada *ösqi*, Altaycada *eçki*, Teleüt ağzında *eçki* Kazakçada *eşki*, Karakalpakçada *eşki*, Karaçay-Balkarcada *eçki*, Kumukçada *eçki*, Karaycada *eçki*, Kırım Tatarcasında *eçki*, Kazan Tatarcasında ve Tatarcada *keçe*, Özbekçede *echki*, Yeni Uygur Türkçesinde *eçki*, *eçkü*, *eşki* biçimlerinde tanıklanırken, Oğuz grubu Türk dillerinden Gagavuzca *keçi* ve Türkmencede *geçi* biçimindedir (HTS, s. 352; ATS, s. 87; TAS, s. 34; KazTS I, s. 338; KarkTS, s. 144; KMTS, s. 163; KumTS, s. 117; KTD, s. 409; KırTS, s. 105; KazTTTS, s. 191; TTatS, s. 181; TÖS, s. 323; YUTS, s. 109, 302, 307; TürTS, s. 246; Dağlı, 2019, s. 31).

25. ET *elik*-Moğ. *ili*

Eski Türkçede *elik* “karaca” şeklindedir, Clauson ise bu adı *elik keyik* “karaca” biçiminde vermektedir (ETYSV, s. 727; EDPT, s. 755). Karahanlı Türkçesi metinlerinden *Atabetül-Hakayık*'da *ilik* “geyik”, *Kutadgu Bilig*'de *elik* “erkek karaca” şeklinde iken *Kaşgarlı Mahmud*'da bu ada rastlanmaz, Kıpçak Türkçesinde ise *ilik* “geyik” biçiminde tanıklanmıştır (AH, s. 201; KB Dizin, s. 8; KTS, s. 109).). Daha sonra Oğuz grubu Türk dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde mevcut iken (*elük* 'dağ keçisi, karaca'), Harezmi-Kıpçak grubu Türk dillerinde tespit edilememiştir (Ergin, 1964, s. 182). Modern Türk dillerinden Sibiry grubu Türk dillerinde Hakaşça (*ilik* 'karaca'), Altayca (*elik* 'yabani keçi, karaca; geyik yavrusu') ve Teleüt Ağzında (*elik* 'yabani keçi, karaca') bulunmaktadır (HTS, s. 222; ATS, s. 89; TAS, s. 36). Moğolcada ise *ili* “genç geyik, geyik yavrusu” biçiminde tespit edilmiştir (MTS, s. 512).

26. ET *ġunan*-Kalm. *ġunan*

Bu ad çoġunlukla atın yaşını ifade etmektedir. Bazı dillerde “yavru at, tay” anlamına da rastlanmıştır. Buna göre; tarihi Türk dillerinden Uygurca döneminde *ġunan* “iki yaşındaki at”, Kıpçak Türkçesinde *qunan* “ç yaşındaki tay”, Çaġatay Türkçesi döneminde *donan*, *dunan*, *ġonan* “dört yaşındaki at” ve *qunan* “ç yaşındaki at” biçimindedir (KYAS, s. 171; ünlü, 2013, s. 303, 308, 400; FKS II, s. 989; KTS, s. 163). Modern Türk dillerinde ise şorcada *qunan* “iki yaşında tay”, Kırġızcada *qunan* “ç yaşına basmış tay”, Kazakçada *qunan* “ç yaşına giren erkek at”, Kumukçada *qunan* “iki yaşındaki tay”, Tatarcada *qunan* “ç yaşına girmış erkek tay”, Teleüt Aġzında *qunan* “iki yaşındaki tay”, Karakalpakçada *ġunan* “ç yaşındaki aygır, at”, Karaçay-Balkarcada *qunan* “tay”, Kumukçada *qunan* “iki yaşındaki tay” biçiminde bulunmaktadır (TAS, s. 66; KrgRS II, s. 521; KazTS I, s. 489; KumTS, s. 271; KırTS, s. 205; KarkTS, s. 184; KMTS, s. 257). Türkiye Türkçesi aġızlarında ise *ġunan* “at yavrusu”, *ġonan* “aygır görmemiş kısırak”, *qonan* “henüz doġurmamıř üç dört yaşındaki kısırak” şeklinedir (DS III, s. 2100, 2193; DS IV, s. 2917). Eren, Türkiye Türkçesi aġızlarında at için kullanılan *qonan*, *ġunan*, *ġonan* biçimlerinin Moġolca kalıntılar olduġunu, Kalmukçada *ġunan* “ç yaşında büyük baş hayvan/sıġır” biçiminde olduġunu, ayrıca bu adın *qulun* “kısırak” adı ile birleřtirilemeyeceġini belirtir (Eren, 2006, s. 179; KW, s. 155).

27. ET *ingek*-Moġ. *niy-e(n)/nee*

Bu ad Türkiye Türkçesinde *inek* biçiminde olup “dişi sıġır” anlamındadır ve ET *ingek* biçiminden gelmektedir (TS, s. 1192; E TTL III, s. 618; TDES, s. 235-236). Clauson bu adın *ingek* “inek” biçiminde olduġunu ve muhtemelen *ingen* “dişi deve” adı ile aynı ortak köke dayandıklarını belirtmiştir (EDPT, s. 184). Eren ise Clauson’un görüşünü destekler ve bu iki adın **in* kökünden *-gen* ve *-gek* ekleri ile tretildiklerini belirtir (TDES, s. 235). Bu adın tanıklandığı en eski metin *Tonyukuk Yazıtı*’dır, *ingek* biçiminde geçmektedir (TBT, s. 679). Daha sonra Uygur Türkçesi metinlerinden *Irk Bitig*’de (*inġek*) ve *İyi ve Kötü Prens yks*’nde (*inġek*) geçmektedir (IB, s. 54; İKP, s. 149). Kaşarlı Mahmud’da ise *ingek* “inek” biçiminde geçmektedir (DLT, s. 666). Oġuz Türkçesi döneminde *Dede korkut Hikayeleri*’nde, Harezmi Türkçesi metinlerinden *Nehcü’l-Feradis*’te, Kıpçak Türkçesi metinlerinden *Codex Cumanicus*’ta ve Çaġatay Türkçesinde *inek* b.m. biçiminde tanıklanmıştır (Filiz, 2019, s. 54; NF, s. 186; CC, s. 485; FKS I, s. 364). Modern Türk dillerinde “inek” anlamı ile; Çuvaşçada *ne*, Yakutçada *inax*, Hakaşçada *nek*, Altaycada *inek*, Karaçay-Balkarcada *iynek*, Yeni Uygur Türkçesinde *inek* biçimlerinde tespit edilmiştir (Yegorov, 1964, s. 64; TSahS, s. 129; HTS, s. 220; ATS, s. 104; KMTS, s. 177; KTLS, s. 390-391). Moġolcada ise *niy-e(n)/nee* biçiminde bulunmaktadır (MTS, s. 1189; KD, s. 217).

28. ET *ingen*-Moġ. *ingen*

Bugünkü Moġolcada da “dişi deve” *ingge(n)/inge(n)* şeklinedir (MTS, s. 516). Bununla birlikte Türk dilinin tarihi gelişimi içerisinde Eski Türkçeden itibaren Karahanlı, Harezmi ve Çaġatayca dönemlerinde *ingen* szcġne “dişi deve” anlamında rastlanmaktadır

(ETTL II, s. 613; DLT, s. 666; İML, s. 33; FKS I, s. 397). Modern Türk dillerinden Kırgız, Kazak, Karakalpak Türkçesi ile Kırım Tatarcasında yine aynı şekil ve anlamda korunmuştur (Manas, s. 653; KarkTS, s. s. 211; KırTS, s. 143; KazTS I, s. 705). Bu ada Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında rastlanmamaktadır.

29. ET *irbiş*-Moğ. *irbis*

Pallas, Türkiye Türkçesindeki karşılığı *pars* Latince karşılığı ise *Felis pardus* olan hayvan türünün Moğolcadaki karşılığını *irbis* olarak belirtmiştir (ZRA I, s. 17; BTS, s. 513). Bununla birlikte Eski Türkçede *irbiş* “Sibirya panteri” olarak geçmektedir ve Clauson bu sözcüğün Türkçeden Moğolcaya geçtiğini ve en eski biçiminin *irpiş* olabileceğini, ayrıca Uygurca döneminde de bu adın *irbiş* şeklinde olduğunu ve “aslan, leopar” gibi pek çok hayvan türüne karşılık geldiğini belirtir (EDPT, s. 199). Buna karşılık Gülensoy bu adın Uygurcadaki biçimini *irbiç*, *irbiz* “porsuk” olarak verir ve Moğolca *irbis* biçiminden dilimize geçtiğini belirtir (1974, s. 246). Bu ad modern Türk dillerinden Altaycada *irbis* “pars”, Kırgızcada ise *ilbirs* “Sibirya parsi” ve Özbekçede *ilvirs* “pars” şeklinde tespit edilmiştir (ATS, s. 104; KrgS I, s. 366; TÖS, s. 449).

30. KıpT *qaban*-Moğ. *habanğ*

Bu adın “yaban domuzu” anlamı ile tanıklandığı en eski metin, Kıpçak Türkçesi metinlerinden *Codex Cumanicus*’tur, Eski Türkçede ise “erkek adı” anlamı ile yer almaktadır (DLT, s. 673; CC, s. 722). Çağatay Türkçesinde *qapan* “domuz” ve *qaban* “erkek domuz” biçimindedir (Ünlü 2013, s. 577; FKS II, s. 897)

Modern Türk dillerinden Çuvaşçada *qaban*, *qaban sısna* “yaban domuzu”, Hakaşçada *qaban* “yaban domuzu”, *haban* “erkek domuz”, Kırgızcada *qaman* “yabani domuz”, Kazakçada *qaban* “yaban domuzu”, Karakalpakçada *qaban* “yabani erkek domuz”, Karaçay-Balkarcada *qaban* “erkek domuz”, Kumukçada *qaban* “domuz”, Tatarcada *qaban* “yaban domuzu”, Kazan Tatarcasında *qaban* “yaban domuzu”, Özbekçede *qobon*, “yaban domuzu”, Yeni Uygur Türkçesinde ise *qavan* “erkek domuz, yaban domuzu” biçimindedir (ÇTS, s. 107; HTS, s. 134; KrgRS II, s. 393; KazTS II, s. 559; ÖHTS, s. 237; KarkTS, s. 305; KMTS, s. 225; KumTS, s. 106, 115, 239; TTatS, s. 341; KazTTS, s. 251; TÖS, s. 627; YUTS, s. 227). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise *ğaban* “yaban domuzu” ve *qaban* “azılı erkek domuz” şeklinde geçmektedir (DS III, s. 1884; DS IV, s. 2582). Bu ad Moğolcada ise *habanğ* “vahşi erkek domuz” biçiminde tespit edilmiştir (MTS, s. 1061).

31. ET *qama*-Moğ. *halıgu(n)/halıu*

Türkiye Türkçesinde su samuru, Latince *Lutra lutra* olarak adlandırılan hayvan türünün Eski Türkçedeki karşılığı *qama* “su samuru” şeklinde olup, diğer tarihi Türk dillerinde tanıklanmamıştır. Bu ad modern Türk dillerinden Çuvaşçada (*xoma* “su samuru”), Tatarcada (*qama* “su samuru”), Kırgızcada (*qama* “su samuru”), Kazakçada (*qama* “su samuru”), Başkurtçada (*qama* “su samuru”) ve Yeni Uygur Türkçesinde (*qama* “su samuru”) tespit edilmiştir (KYAS, s. 137; Aşmarin, s. 157; TTatS, s. 286; ÇRS, s. 95; KRRKS, s. 272; BaşRS, s. 319; YUTS, s. 218). Bununla birlikte Moğolcada bulunan

halıgu(n)/halıu “su samuru, kunduz” biçiminin Türkçe kama biçimi ile ilişkili olabileceği düşünülmekle birlikte, *usun halıgu(n)/halıu* “su samuru”, *üker halıgu(n)/halıu* “su samuru” biçimlerine de rastlanmıştır (MTS, s. 1089).

32. ET *qaplan*-Moğ. *hablan*

Bu ad Türkiye Türkçesinde *qaplan* “kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya’da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan (*Felis tigris*)” biçiminde olup, Eski Türkçede bulunan *qaplan* biçiminden gelmektedir (TS, s. 1310). Stachowski bu adın *qap-* “kapmak” fiil kökünden *-lan* ekini alarak *qaplan* biçimini almış olabileceği ihtimalinden bahseder (KEWTS, s. 203). Clauson bu ada ilişkin etimolojik herhangi bir açıklamada bulunmaz (EDPT, s. 584). Doerfer ise bu adın Türkçeden Moğolcaya geçtiğini belirterek Moğolcadaki biçiminin “dört ayaklı bir hayvan” anlamında *xablan* şeklinde olduğunu belirtir (1975, s. 295). Poppe de Moğolca biçimini *qablan* “yırtıcı bir hayvan” biçiminde verir ve Türkçe *qablan* “kaplan” biçiminden alıntı olduğunu belirtir (1955, s. 40). Şçerbak da bu adın Türkçe olduğunu ve *qaplan* biçimi ile tarihi ve modern Türk dillerinde tanıklandığından bahseder, ayrıca *arslan* biçimi ile ilişkilendirir (1961, s. 138). Bu ad tüm tarihi Türk dillerinde bulunmakla birlikte *Kutadgu Bilig* ve *Kaşgarlı Mahmud*’da bulunmaz. Eski Türkçede, Harezmi-Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinde, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerinde *qaplan* “kaplan” biçiminde tespit edilmiştir (Eraslan, 2012, s. 575; EDM, s. 88; BL, s. 154; KBN, s. 193; İML, s. 37; KTS, s. 121). Modern Türk dillerinden ise Kırgızca ve Kazakçada *qabilan* “kaplan, pars”, Karakalpakçada *qablan*, Tatarcada, Kırım Tatarcasında ve Kazan Tatarcasında ve Başkurtçada ve Yeni Uygur Türkçesinde *qaplan*, Özbekçede *qoplan*, *qoplon*, Türkmencede *ğaplan* biçiminde tanıklanmıştır (Manas, s. 671; KazTS I, s. 287; KarkTS, s. 306; KırTS, s. 185; TTatS, s. 176; KazTTS, s. 265; BaşTS, s. 327; YUTS, s. 220; TÖS, s. 311, 366; KTLS, s. 436-437). Moğolcaya baktığımızda ise; Moğolların Gizli Tarihi’nde *hablan* “(dört ayaklı) bir hayvan adı: kaplan, yaban hayvanı, yırtıcı hayvan” biçiminde tanıklanmıştır (MGTS, s. 125).

33. ET *qarsaq*-Moğ. *kirsa*

Latince *Vulpes corsa* olarak adlandırılan hayvan türü, Türkiye Türkçesinde *qarsaq* “köpekgillerden, soluk kahverengi, karnı beyaz tüylü, kısa kulaklı, postundan kürk yapılan bir tür memeli” biçiminde tespit edilmiştir (BTS, s. 341; TS, s. 1336). *Qarsaq* hayvan adı <ET *qarsaq* a.m. biçiminden gelmektedir. Moğolcada *kirsa* biçiminde, Rusçada ise *qorsaq* biçimindedir (ETTL IV, s. 149; EDPT, s. 663). Bazı araştırmacılara göre Rus. *qorsaq* biçiminden alıntıdır (KBS, s. 375; VEWT, s. 238). Bilinen manasıyla Uygurca döneminde *qarsaq*, *Kaşgarlı Mahmud*’da *qarsaq* biçiminde, Kıpçak Türkçesi metinlerinde *Codex Cumanicus*’ta ve Çağatay Türkçesi metinlerinde de *qarsaq* biçiminde tanıklanmıştır (KYAS, s. 144; DLT, s. 689; CC, s. 493; FKS II, s. 908; ÇOW, s. 122). Modern Türk dillerinde ise bilinen manasıyla Yakutçada *kirsa*, Kırgızcada *qarsaq*, *qarşaq*, Kazakçada *qarsaq* biçiminde iken Çuvaşçada *qarsaq* adı “tavşan, yabani tavşan” şeklinde anlam değişikliğine uğramıştır (LJTT, s. 84; KrgRS I, s. 353; KrgRS II, s. 413, KRRKS, s. 564; ÇTS, s. 117). Bu ad Moğol dillerinden Kalmukçada *kirsä* “karsak” şeklinde geçerken, bugünkü Moğolcada ise *kirsa* “karsak” biçimindedir (KW, s. 232; MTS, s. 588).

34. ET *qoç*-Moğ. *quça*

Bu ad Türkiye Türkçesinde *qoç* “damızlık erkek koyun” biçimindedir (TS, s. 1455). Eren, *qoç* “damızlık erkek koyun” ve *qoçqar* “dövüş için yetiştirilmiş iri koç” adlarını iki ayrı başlıkta değerlendirir ve *qoç* adının Türkçeden Farsçaya, Macarcaya ve Moğolcaya geçtiğini, Türk dillerinde bulunan *quça* biçiminin ise Moğolcadan alıntı olduğunu belirtir (TDES, s. 309). Tarihi Türk dillerinden Uygurcada *qoç*, *qoçqar*, *qoçnar*, *quçqar* olarak tanıklanmıştır (EUTSV, s. 192; KYAS, s. 169). Kaşgarlı Mahmud’da ise *qoç*, *qoçnar* olarak geçmektedir (DLT, s. 724). Bu ad Oğuz Türkçesinde *qoç* “koç” biçimindedir (EATS, s. 449; BL, s. 160). Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinden olan *İbnü Mühenna*’da da *qoç* “enenmiş erkek koyun”, *Nehcü'l-Feradis*’te ise *qoçqar* “koç” biçiminde, Kıpçak Türkçesi metinlerinden *Codex Cumanicus*’ta ise *qoçqar* “koç” ve Çağatay Türkçesi metinlerinde ise *quç*, *qoç*, *quçqar*, *qoçqar* “erkek koyun, koç, biçimlerinde tanıklanmıştır (İML, s. 44; NF, s. 252; CC, s. 507; FKS II, s. 961, 997). Modern Türk dillerine baktığımız zaman Moğolca biçimin hâkim olduğu anlaşılmakta olup, bu ad Altaycada *quça* “dağ koyunu, koç” hayvan adı, Hakasçada *xuça* “koç”, Şorcada *quça* “koç”, Teleüt ağzında *quça* “koç” biçimindedir (ATS, s. 142; ÖHTS, s. 195; ŞRS, s. 29; TAS, s. 66). Moğolcada ise *quça* “koç” biçiminde olup, Türk diline Moğolcadan geçmiştir (Gül 2018, s. 207).

Bu ada ilişkin Temir; “erkek koyun” anlamına gelen *qoç* kelimesinin Türkçede ve iki heceli şeklinin ise Moğolcada şahıs, soy ve yer adı olarak kullanıldığını, Moğolcadan Türk dillerine geçtiğini ve Eski Moğolcadan Orta Moğolca devrine geçişte *q>x* değişimi nedeniyle *qoça*, *quça*, *qoço* biçiminin de *xoça*, *xuça*, *xoço* biçimine dönüştüğünü belirtmiştir (1994, s. 297-300).

35. ET *qotuz*-Moğ. *otas/otos*

Eski Türkçede yak/Tibet sığırı hayvan türü için kullanılan adlar *qodus* (*Kutadgu Bilig*), *qotuz/qutuz* (*Divanu Lugâti't-Türk*) biçiminde olup, Moğolcada *otas/otos* şeklindedir (VEWT, s. 284). Bu ad tarihi Türk dillerinden Uygurcada *qotuz* “Tibet öküzü, yak”, Karahanlı Türkçesi döneminde *qotuz* “wild ox (yak) Tibet sığırı” biçiminde olup, Osmanlı Türkçesinde *qotaz* adı eski anlamını yitirerek “yak kılından yapılan perçem şeklindeki süs” anlamı ile kullanılmış, Çağatay Türkçesinde ise *qotas* “Tibet öküzü” biçiminde tespit edilmiştir (Ayazlı, 2016, s. 160-161; Dankoff, s. 249; Şen, 1993, s. Dizin/62; OSTN III, s. 608). Modern Türk dillerinden ise Kazakçada bulunmakta olup, *qodas* “Tibet öküzü, yak” biçimindedir (KazTS I, s. 336).

36. ET *qoŋ* -Moğ. *koni*

Bu hayvan adı Türkiye Türkçesinde *qoyun* “geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (*Ovis aries*)” biçimindedir (TS, s. 1492). *Qoyun* hayvan adı aynı manadaki Eski Türkçe *qoŋ* biçiminden gelmektedir. Clauson kelimeyi *qoŋ* “sheep” şeklinde verirken Moğolcadaki şeklinin *qoni(n)* olduğunu belirtir, Eren ise Moğolca biçimin eski bir Türk dilinden kalma bir alıntı olduğuna dikkat çeker, ayrıca *qoŋ* sözcüğü tarihi Türk dillerinde “koyun” ve “dişi koyun” anlamlarında kullanılmıştır, Türklerin kullandığı on iki hayvanlı yıllarından birinin de adıdır (EDPT, s. 631; TDES, s. 255; Ayazlı,

2016, s. 161). Moğolcada *qoni* “koyun”, *xoni* “koyun” şeklinde bulunmakta olup, Türkçeden Moğolcaya geçen ödünçleme kelimelerdendir (Gül, 2018, s. 203; Gül, 2010, s. 172). Bu ad *Orhon Yazıtları*’ndan itibaren tüm tarihi Türk dillerinde tanıklanmıştır. *Orhon Yazıtları*’nda “koyun” anlamında *qoyn*, *qoyñ*, *koñ*, *qoy*, *qon*, *qony*, *xoyñ* biçimlerinde tanıklanmıştır (ETG, s. 282; Aydın, 2019, s. 159; ETY, s. 844; Tekin, 2008, s. 154; Aydın, 2015, s. 206; ETYSV, s. 733; TBT, s. 691; Kormuşin, 2016, s. 553; ETS, s. 98). Uygurca döneminde de “koyun” anlamı ile *qoy*, *qoyın*, *qoyn*, *qoyun* biçimlerinde tanıklanmıştır (EUTS, s. 184). *Kaşgarlı Mahmud*’da *qoon* “argu lehçesinde koyun”, *qooy/qoy* “koyun” biçimlerindedir (DLT, s. 727, 732). Eski Anadolu Türkçesinde *qoy*, *qoyun* “koyun”, Osmanlı Türkçesi döneminde ise *qoy* “koyun” biçimindedir (EATS, s. 458; BL, s. 161; Ergin, 1964, s. 193; EÇS, s. 157). Harezmi Türkçesi döneminde *qoyun*, *qoy* “koyun”, Kıpçak Türkçesinde *qoy*, *qoyun*, *qoyın* “koyun”, Çağatay Türkçesinde *qoy* biçiminde ve “bir tür koyun, iki yaşındaki kuzu” anlamındadır (Zemahşeri, 2014, s. 148; NF, s. 256; KE, s. 375; İML, s. 45; CC, s. 510; KTS, s. 155, 156; Ünlü, 2013, s. 1049). Modern Türk dillerinden Halaççada *qoon* “koyun”, Tuvacada *hoy* “koyun”, Tofacada *hoy/hoyu/hoyı* “koyun”, Yakutçada *xooy* “koyun”, Altaycada *qoy* “koyun”, Şorcada *qoy* “koyun”, Teleüt ağzında *qoy* “koyun”, Kırgızcada *qoy* “koyun”, Kazakçada *qoy*, *qoy-eşki* “koyun”, Karakalpakçada *qoy* “koyun”, Karaçay-Balkarcada *qoy* “koyun”, Karay dilinde *qoy* “koyun”, Kırım Tatarcasında *qoy* “koyun”, Tatarcada *quyin* “koyun”, Başkurtçada *quy* “koyun”, Özbekçede *qo’y* “koyun”, Yeni Uygur Türkçesinde *qoy* “koyun” biçimindedir (TuvTS, s. 53; TRRTS, s. 57; TSahS, s. 165; ATS, s. 215; ŞRS, s. 26; TAS, s. 62; KrgRS I, s. 393; KazTS I, s. 337, 338; KarkTS, s. 355; KMTS, s. 254; KTD, s. 445; KırTS, s. 203; TTatS, s. 192; BaşTS, s. 388; TÖS, s. 346; YUTS, s. 246).

37. ET *qula*-Moğ. *hula*

Türkiye Türkçesinde *qula* adı “gövdesi sarı veya kirli sarı renkte, yele, kuyruk ve bacağı alt kısmındaki kılların koyu renkte olduğu at donu” anlamında bulunmakla birlikte hayvan adı anlamında kullanılmamakta olup, at adı ile birlikte kullanıldığında sıfat olmaktadır (TS, s. 1518). Clauson bu adın *qula* “atın renklerinden birisi genellikle siyah yelesi ve kuyruğu olan boz renkli atın rengi” biçiminde olduğunu belirtmiştir (EDPT, s. 617). Uygur Türkçesi döneminde ise aynı biçimde “bir at cinsi, sarı at” anlamında bulunmakla birlikte, Kıpçak Türkçesi döneminde atın rengi için kullanılmış, diğer tarihi Türk dillerinde tespit edilememiştir (EDPT, s. 617; Yunusoğlu, 2012, s. 163). Modern Türk dillerinden Hakaşçada *qula at* “boz at” ve *xulat* “kula at”, Kazan Tatarcasında *qola* “kara kuyruklu ve kara yelesi açık sarı renkli at”, Başkurtçada ise *qolasay* “açık doru renkli at” biçimindedir (EDPT, s. 617; ÖHTS, s. s. 196; KazTTS, s. 295; BaşTS, s. 369). Gülensoy bu adın Çuvaşçada *xEla* biçiminde olduğunu belirtir (KBS, s. 457). Ayrıca Moğolların Gizli Tarihi’nde *hula* “kahverengi at” biçiminde geçmekte olup, Kalmukçada ise *qula* biçiminde tespit edilmiştir (MGTS, s. 157; KW, s. 195).

38. ET *qulan*-Moğ. *hulan*

Qulan “eşek yavrusu” <ET *qulan* “yaban eşiği” biçiminden gelmektedir (ETTL IV, s. 428). Clauson da “yaban eşiği” anlamında *qulan* adından bahsetmektedir (EDPT, s. 466).

Ayrıca “yaban eşeği” anlamı ile eski Türk yazıtlarında tanıklanmaktadır (Aydın, 2019, s. 33). Poppe ise bu adın Türkçedeki biçimini *qulan* “yabani at” olarak verirken, çoğul biçimini *qulad*, Moğolcasını *qulan* olarak belirtir ve Türkçeden Moğolcaya geçtiğini iddia eder (1955, s. 41). Bu hayvan adına *Türkçe Sözlük*’te rastlanmazken, ağızlarda *qulan* “iki üç yaşında dişi tay, kısırak” biçiminde tespit edilmiştir (DS IV, s. 2996). Nitekim Ersoy da Türkiye Türkçesindeki biçimini *qulan* “tay”, Moğolcadaki biçimini ise *xulan* “Asya bozkırlarının yaban eşeği” olarak verir ve bu adın iki dilde de ortak olduğunu belirtir (2019, s. 83). Ayrıca Gül, *xulan* “yabani at” adının Moğolcada kişi adı olarak da kullanıldığını belirtir (Gül, 2006, s. 187).

Bu ad Eski Türkçede *qulan* “yaban eşeği” anlamındadır (ETTL IV, s. 428; EDPT, s. 466; Aydın, 2016, s. 33). Aynı zamanda Uygurca döneminde *qulan* biçimi “yabani at” ve *qulan tayı* biçiminde “yabani at, yabani katır” anlamlarında tespit edilmiştir (Ağca, 2019, s. 276; Yunusoğlu, 2012, s. 163). *Kaşgarlı Mahmud*’da ise *qulan* “yabani eşek” anlamını taşır (DLT, s. 746). Çağatay Türkçesi döneminde de aynı anlamda kullanılmıştır (OSTN III, s. 974). Modern dillerden Kırgızca, Başkurtça, Kırım Tatarcası ve Uygurcada da *qulan* şeklinde ve “yaban eşeği” anlamı ile karşımıza çıkar (KrgS II, s. 518; BaşRS, s. 336, RKırTS, s. 429, UygRS, s. 250). Kazakçada da *qulan* adı yaban eşeği türüne işaret etmektedir (KRRKS, s. 298). Bu ad Karaçay-Balkarcada, Karakalpakçada Nogaycada *qulan* ve Tatarcada ise *qolan* biçiminde “yaban atı” anlamındadır (KMTS, s. 257; KarkTS, s. 358; NRS, s. 186, TatRusS, s. 439). Hakasçada ise ET söz başı /q-/ ünsüzünün /x-/ olması sebebiyle *xulan* şekline dönüşmüş, hem “vahşi hayvan” hem de “yabani at” anlamında kullanılmıştır (ÖHTS, s. 196; HRS, s. 861). Türkçe biçime karşılık Moğolca kaynaklarda bu ada *xulan* “kulan, Asya bozkırlarının yaban eşeği” biçiminde rastlanmıştır (MTS, s. 1159).

39. ET *külüg*-Moğ. *külüg/kölüg*

Bu adın kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Poppe Türkçeden Moğolcaya geçtiğini ve ET *kü* “ün”, *külig* “ünlü” biçimlerine dayandığını, Orta Türkçede ise *külüg* “ünlü” biçimindeyken Uygurcada *külüg* biçiminde ve “yarış atı” anlamında kullanıldığını, Çağatay Türkçesinde ise *külük* biçiminde olup, “büyük köpek” anlamın geldiğini belirtmiştir. Moğolcadaki biçimin ise *külüg* şeklinde olduğunu ve “iyi at, at” anlamına geldiğini, ayrıca aynı anlamda Kalmukçada *külüg*, Buryatçada *küleg* biçiminde olduğunu belirtir (1955, s. 40). Bununla birlikte Kaçalın Moğolcadan dilimize geçtiğini belirterek, Eski Anadolu Türkçesindeki biçimini *külüg* “güçlü ve çabuk (at)” biçiminde vermiştir (Kaçalın, 2017, s. 812). Bu ad Modern Türk dillerinden Kırım Tatarcasında ise *külük* “yarış atı” biçiminde tespit edilmiştir (KırTS, s. 176). Moğolcada ise *külüg/kölüg* “güçlü ve çabuk at” biçiminde tespit edilmiştir (MTS, s. 617).

40. ET *küskü*-Kalm. *küsi*

Bu ad eski Türk yazıtlarında on iki hayvanlı Türk takviminde bir yıl adı olarak *küsgü* biçiminde tanıklanmıştır (Aydın, 2016, s. 33). Clauson *küskü* “sıçan, fare” biçiminde belirtir (EDPT, s. 936). Uygurca dönemi metinlerinde *küskü*, *küsgü* “sıçan, fare” biçiminde

tanımlanmıştır (EUTSV, s. 218, 280; Aydın, 2018, s. 156). Ancak *Kaşgarlı Mahmud*'da bu ad bulunmamaktadır. Diğer tarihi Türk dillerinde de bu ada rastlanmamıştır. Modern Türk dillerinden Tuvacada *küske* “sıçan, fare”, Hakasçada *küske* “fare”, Tatarcada ve Kazan Tatarcasında *küse* “fare” biçimindedir (TuvTS, s. 73; ÖHTS, s. 280; TTatS, s. 126; KazTTS, s. 245). Moğol dillerinden Kalmukçada ise *küsi*, *küsilei* “fare” biçimindedir (KW, s. 248). Bununla birlikte Doerfer bu adı *küsgü* biçiminde verirken, Türkçe olarak belirtmiştir (1975, s. 486).

41. KıpT *küzen*-Moğ. *küren-e*

Tarihi Türk dillerinden Kıpçak Türkçesi döneminde *küzen* “kokarca” şeklinde, *Codex Cumanicus*'ta ise *qara küzen* “kokarca” şeklinde geçmektedir (KTS, s. 170, CC, s. 491). Modern Türk dillerinde ise Sibiry grubu Türk dillerinden Hakasça, Altayca ve Teleüt Ağzında *küzen* “kokarca” şeklinde tespit edilmiştir (ÖHTS, s. 281, ATS, s. 149, TAS, s. 71). Kıpçak grubu Türk dillerinden ise Tatarcada *közen*, *sası közen* “kokarca” biçimindedir (KazTTS, s. 232, 399). Oğuz grubu Türk dillerinde bu ada rastlanmamıştır. Moğolcada tespit edilen adlar, *küren-e*, *hürne* “kokarca, kır sansarı, sansar” ve *ün-e/üne* “kokarca” şeklindedir (MTS, s. 621, 1187). Bununla birlikte Şçerbak; Altay dil teorisinin tartışmalı konularından birisi olan zetasizm-rotasizm meselesi üzerinde dururken, Moğolcada yer alan *kürene* “kokarca” kelimesi üzerinde durur ve bu kelimenin rotasizimli kelimelerden birisi olduğunu ve Eski Çuvaşçadan Moğol diline geçtiğini belirtir ve karşılaştırma örneği olarak Altaycadaki *küzen* biçimini örnek olarak verir (1992, s. 284).

42. Yak. *mağan ähä*-Moğ. *çağan bağabağay*

Yakutçada *mağan ähä* “kutup ayısı” biçiminde olan bu adda geçen *mağan* sözcüğü Moğolcadan ödünçlemedir. Bugünkü Moğolcada ise “kutup ayısı” anlamına gelen ad *çağan bağabağay* biçimindedir (Yılmaz, 2017, s. 36; MTS, s. 105).

43. Kaz. *manul*-Moğ. *malur*

Türkiye Türkçesindeki karşılığı Pallas kedisi, Latince karşılığı ise *Felis manul* olan türün Kazakçadaki karşılığı *manul* “bozkır kedisi”, Yeni Uygur Türkçesindeki karşılığı *molun*, *mulun* “yabani kedi” şeklinde olup, bugünkü Moğolcadaki karşılığı ise *malur* “çizgili yaban kedisi” şeklindedir (BTS, s. 105; KazTS I, s. 91; YUTS, s. 275, 278; MTS, s. 643). Bu hayvanın Latince adında da *manul* isminin bulunması sebebiyle, Moğolcaya ve dilimize Hint-Avrupa dillerinden geçmiş olması muhtemeldir.

44. TT *maral*-Moğ. *maral*

Türkiye Türkçesinde *maral* “dişi geyik” biçiminde bulunmakta olup, Moğolcadan dilimize geçmiştir (TS, s. 1626). Bu ad tarihi Türk dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde *maral* “ceylan” biçimindedir (EATS, s. 478). Modern Türk dillerinden ise; Kırgızcada, Kazakçada, Karaçay-Balkarcada, Kazan-Tatarcasında *maral* “geyik” anlamında tespit edilmiştir (KTLS, s. 270-271; Manas, s. 233; KazTS I, s. 393; KMTS, s. 267; KazTTS, s. 324). Türkmencede *maral* “dişi geyik, ceylan” Çuvaşçada ise *maral* “bir cins kızıl geyik, Sibiry geyiği” anlamındadır (TürTS, s. 446; ÇTS, s. 178). Ayrıca Türkiye Türkçesi ağızlarında da

aqmaral “büyük geyik” biçiminde bulunmaktadır (DS I, s. 159). Bu ad Moğolcada *maral* “maral, ceylan, bir geyik türü” biçiminde tespit edilmiş olup *Moğolların Gizli Tarihi*’nde de *maral* “geyik” şeklinde tanıklanmıştır (MTS, s. 648; MGTS, s. 223). Bu ada ilişkin Stachowski Moğolcadan Farsçaya oradan da Türkçeye geçtiğini belirtmiştir (KEWTS, s. 251)

45. Hak., Alt., Tel. *noman, nomon, momon*-Moğ. *nomun/nomin/nomon*

Hakasça, Altayca ve Teleüt Ağzında *nomun* “köstebek” şeklinde bulunan hayvan adı, Moğolcadan Türk dillerine geçmiştir (ÖHTS, s. 315; ATS, s. 157; TAS, s. 75). Bu ad Moğolcada *nomun/nomin/nomon* “köstebek”, Kalmukçada ise *soqur nomu* “köstebek” şeklinde tanıklanmıştır (MTS, s. 720; KW, s. 329).

46. ET *öküz*-Moğ. *üker/üher*

Bu ad Türkiye Türkçesinde öküz biçiminde “çift sürmekte, kağrı çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır” anlamında yer almaktadır (TS, s. 1843). Aynı anlam ve biçimde Eski Türkçede de tanıklanmıştır (DLT, s. 786).

Bu adın kökeni ile ilgili bazı araştırmacılar aynı manadaki İng. *ox* kelimesine işaret eder. Ancak bu konuda net bir görüş bulunmamaktadır. Eren kökeni konusunun net olmadığını, farklı araştırmacılar tarafından Türkçe, Toharca veya Hint-Avrupa kökenli olabileceğinin öne sürüldüğünü belirtir. Stachowski de Eren gibi etimolojisinin belirsiz olduğundan bahseder. Clauson ise Moğolca aynı anlamdaki *hüker/üker* sözcüğünden geldiğini ve Toharcadan alıntı olduğunu belirtir (ETTL VI, s. 210; TDES, s. 397-398; KEWTS, s. 273; EDPT, s. 120).

Bu ad Moğolcada *üker/üher* “öküz, sığır cinsinden hayvan, inek”, *üküz, huker* “öküz” biçimindedir (MTS, s. 1180; Gül, 2010, s. 180; Gül, 2018, s. 250; MGTS, s. 169). Ayrıca Moğolcada Hint mandası *Buffelus bubalus* için *mahi üker* “su mandası, bizon, bufalo” ve *usun üker* “su sığırı, manda” adları kullanılmaktadır (MTS, s. 647, 1180).

47. Çağ. *ötege*-Moğ. *ötege*

Bu ad Çağatay Türkçesinde *ötege* “ayı” biçiminde olup, Moğolcada da aynı biçim ve anlamda tespit edilmiştir (FKS I, s. 246; MTS, s. 782). Ayrıca bu ad Moğolcadan dilimize geçmiştir (Gül, 2018, s. 188; Krueger, 2002, s. 211).

48. Hak. *sarlıh*- Moğ. *sarluğ*

Sibiryaya grubu Türk dillerinden Hakasçada *sarlıh* “Tibet öküzü” biçiminde bulunan ad, Moğolcada *sarluğ* “yak, Asya’nın uzun tüylü sığırı” biçimindedir (ÖHTS, s. 413; MTS, s. 817).

49. ET *sarsal*-Kalm. *sansar*

Türkiye Türkçesinde *sansar* “postları değerli türlü etçil hayvanların ortak adı (*Martes martes*)” olarak belirtilmiştir (TS, s. 2028). Orhun Türkçesi ve Uygurca döneminde ise *sansar* biçiminde “Samṣāra (özel ad); mevcudiyetin deveranı” anlamlarında

bulunmaktadır (ETG, s. 167; BTT I, s. 19). Karahanlı Türkçesinden sonra ise “sansar (hayvan adı)” anlamında kullanılmaya başlanmış olup, *Kaşgarlı Mahmud*’da ise *sarsal* biçiminde ve “samura benzer küçük bir hayvan, sansar (*Martes martes*)” anlamında karşımıza çıkmaktadır (DLT, s. 807). Eren ve Tietze bu hayvan adından bahsetmemişlerdir. Gülensoy ise Sanskritçe *saṅsar*<*samsaara* biçimine işaret eder. Ayrıca <*suu*+*sar* biçiminden gelmiş olabileceğini belirtir (KBS, s. 595). Bununla birlikte tarihi Türk dillerinden Eski Anadolu Türkçesinde *saṅsar* “sansar”, Harezmi döneminde *saḡsar* “sansar”, Kıpçak Türkçesi döneminde ise *sausar* “*Mustela martes*” biçiminde tespit edilmiştir (BL, s. 175; İML, s. 58; Kuun, 1880, s. 334). Modern Türk dillerinden ise Çuvaşçada *sāzar*, *saşar/sašar* “sansar”, *sişar* “zerdeva, ağaç sansarı”, Kırgızcada *suusar* “sansar”, Kazakçada *suvsar* “sansar”, Altaycada *suuzar/suzar* “ağaç sansarı”, Azericede *sansar* “sansar (*Martes martes*)”, Özbekçede *sāvsār* “sansar”, Yeni Uygur Türkçesinde ise *söser* “ağaç sansarı; ağaç sansarı kürkü” şeklinde bulunmaktadır (Paasonen, s. 121; ÇTS, s. 268; Durmuş, 2014, s. 265; KTLS, s. 744-745; ATS, s. 187-188; ATS II, s. 2884; YUTS, s. 362).

Kalmukçada *sansar* adının Orhun ve Uygur Türkçesi dönemindeki “özel ad” anlamıyla kullanıldığı anlaşılmakla birlikte, Ramstedt tarafından Sanskritçeden dilimize geçtiği belirtilmiştir (KW, s. 312). Bugünkü Moğolca sözlükte ise *sansar* biçiminde tespit edilen kelime Orhon ve Uygur Türkçesinde olduğu gibi “özel ad (Samsara)” anlamındadır (MTS, s. 814).

50. ET *sıḡun*, *suḡun*-Moğ. *soḡu/soḡo*

Bu ad Türkiye Türkçesinde *sıḡın* “alageyik” biçiminde tespit edilmiştir (TS, s. 2089). Clauson’da *sıḡun* “erkek geyik” biçimindedir (EDPT, s. 811). *Orhon Yazıtları*’nda *sıḡun* “geyik” şeklinde, Uygurca dönemi metinlerinde ise *sıḡın*, *suḡun*, *sıḡun* “erkek geyik; geyik” biçiminde tanıklanmıştır (OTG, s. 308; EUTSV, s. 280, 291; Eraslan, 2012, s. 601; DKPAM, s. 426; EUTS, s. 211). *Kaşgarlı Mahmud*’da *suḡun* “erkek geyik” biçimindedir (DLT, s. 818). Kıpçak Türkçesinde *siḡın* “yaban öküzü, geyik”, Çağatay Türkçesinde *soḡun*, *suḡun*, *suyḡun* “bir tür dağ öküzü, büyük desti geyik”, “geyik, sıḡın”, “dağ keçisi, geyik, sıḡın” biçimlerinde tanıklanmıştır (KTS, s. 236; Ünlü, 2013, s. 1007; FKS I, s. 820, 832; ÇMS, s. 88). Modern Türk dillerinden Tuvacada *sın* “erkek geyik”, Kazakçada *suḡın* “erkek geyik”, Karakalpakçada *suvın* “geyik”, Kırım Tatarcasında *sıḡın* “geyik”, Türkmencede *suuḡun* “geyik” biçimindedir (TTG, s. 841 KazTS I, s. 519; KarkTS, s. 517; KırTS, s. 302; KTLS, s. 270-271). Moğolcada ise *soḡu/soḡo* “dişi geyik veya ceylan” biçimindedir (MTS, s. 868).

51. Yak. *siäḡän*-Moğ. *ääḡäü*

Türkiye Türkçesinde obur olarak adlandırılan bu hayvan türü için Yakutçada *siäḡän*, *hiäḡän* “obur” adlarına rastlanırken, Dolgancada *hiäḡän* “obur”, Teleüt ağzında *jeeken* “obur”, Altaycada *jäḡän* “obur” biçimleri tespit edilmiş olup, Moğolcada tarafımızca tespit edilen ad ise *ääḡäü* “obur” şeklindedir (LJTT, s. 139; YRS, s. 328; Şçerbak, 1961, s. 140; DRS, s. 58; TelRS, s. 24).

52. KıpT *silevsün*-Moğ. *silegüsün*

Türkiye Türkçesinde *vaşaq*, Latince *Lynx lynx* olarak adlandırılan hayvan türü Kıpçak Türkçesinde *silevsün* “vaşak” şeklinde geçmekle birlikte, *Codex Cumanicus* bu adın tespit edildiği en eski kaynaktır (CC, s. 553). Modern Türk dillerinden ise Çuvaşçada *şüleves* “vaşak”, Altaycada *şülüzin* “vaşak”, Teleüt ağzında *şülüzin* “vaşak”, Tatarcada *sēlevsen* “vaşak”, Kırgızcada *sülöösün*, Kazakçada *sileysin* “vaşak”, Karaçay-Balkarcada *sülesin*, *sülevsin*, *sülevsün* “vaşak”, Kumukçada *silevsün* “vaşak”, Başkurtçada *sēlevsēn*, *hēlevhēn* “vaşak”, Yeni Uygur Türkçesinde ise *süleysün* “vaşak” şeklinde geçmektedir (ÇTS, s. 317; ATS, s. 194; TAS, s. 105; KazTTS, s. 404; TTatS, s. 336; Daşman, 2019, s. 163; KazED, s. 174; KMTS, s. 301, 324; KumTS, s. 296; BaşTS, s. 191, 508; YUTS, s. 367). Ayrıca Moğolcadan dilimize geçmiş olmakla birlikte bugünkü Moğolcada *silügüsü(n)/silegüsü(n)/sülüus* “karakulak, vaşak” biçimlerinde tespit edilmiştir (MTS, s. 851). Kalmukçada ise *silegüsün* “vaşak” şeklindedir (KW, s. 371).

53. Tuv. *solanğı* -Moğ. *solanğa*

Tuvacada gelincik hayvan türünün karşılığı olarak *solanğı* adı bulunurken, Moğolcada bu ad aynı anlamda *solanğa* biçimindedir (TuvTS, s. 94; MGTS, s. 272). Bu ada tarihi Türk dillerinde rastlanmaması ve modern Türk dillerinden sadece Tuvacada tespit edilmiş olması sebebiyle Moğolcadan alıntı olması muhtemeldir.

54. Tuv. *şilege*-Moğ. *sidüleng*, *şüdlen*

Tuvacada “şişek, iki yaşında koyun” anlamında *şilege* adı yer almaktadır (TuvTS, s. 101). Bu adın tarihi Türk dillerinde bulunmaması ve modern Türk dillerinden sadece Tuvacada bulunması sebebiyle Moğolcadan Tuvacaya geçmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu adın Moğol dilindeki karşılığı *sidüleng*, *şüdlen* “2 yaşındaki koyun” biçimindedir (MTS, s. 840). Ayrıca *Moğolların Gizli Tarihi*’nde de tanıklanmış olup, *silegu* “iki yaşında koyun” biçimindedir (MGTS, s. 178).

55. Uyg. *şiläsün*-Moğ. *şi’leüsün*

Türkiye Türkçesinde *panter* olarak adlandırılan bu hayvan türü için Uygurcada *şiläsün* biçimi bulunmakla birlikte <Moğ. *şi’leüsün* “panter” biçiminden dilimize geçmiştir (BTS, s. 513; Yunusoğlu, 2012, s. 171).

56. Tuv. *şöö-börü*-Moğ. *jo’ebori*, *çögebüri çinu-a*

“Çakal” anlamındaki bu ad Tuvacada *şöö-börü* şeklinde iken Tatarcada *çül bürese* “çakal” şeklinde, Kazakçada *şieböri*, “çakal”, Yeni Uygur Türkçesinde *çil böri* “çakal”, Özbekçede *chiyabo’ri* “çakal” şeklindedir (TuvTS, s. 103; TatRusS, s. 1089; KazTS II, s. 114; YUTS, s. 51; TÖS, s. 116). Moğolcada ise *jo’ebori* “kurt, çakal?” ve *çögebüri çinu-a* “çakal” biçimlerine rastlanmıştır (MGTS, s. 194; MTS, s. 265).

57. Hak. *tabırğa*, *tarbağan*-Moğ. *tarbağ-a(n)*

Hakasçada “dağ sıçanı” anlamına gelen *tabırğa*, *tarbağan* adına karşılık, Moğolcada “dağ sıçanı, bobak” anlamına gelen *tarbağ-a(n)* adı bulunmaktadır (ÖHTS, s. 469, 480, 550;

MTS, s. 928). Bu ada ilişkin diğer modern Türk dillerinde tespit edebildiğimiz biçimler ise; Altaycada *çöldin tarbağanı* “bobak”, Teleüt ağzında *tarbağan* “dağ sıçanı”, Yeni Uygur Türkçesinde ise *tarbağan* “köstebek, dağ sıçanı” biçimindedir (RAS, s. 17; TAS, s. 102, 108; YUTS, s. 390). Bu ada tarihi Türk dillerinde rastlanmadığı için Moğolcadan dilimize geçtiği düşünülmektedir.

58. ET *tavişğan*-Moğ. *taolai*

Türkiye Türkçesinde “tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, kemirgen, postundan yararlanan bir tür memeli (*Lepus europeus*)” anlamındaki tavşan hayvan adı <ET *tavişğan* biçiminden gelmektedir (TS, s. 2288; NS, s. 864; DTS, s. 542; TDES, s. 500-501). Clauson ise ET *tavişğan* biçiminin çok uzun bir geçmişinin olduğunu, Moğolcadaki *taolai* biçiminin Türkçedeki daha eski **tavılğan* biçiminden geldiğini belirtmiştir (EDPT, s. 447). Şçerbak’a göre *taviş-/tabış-* “koşmak, atlamak, sıçramak” köküne dayanmaktadır (Şçerbak, 1961, s. 136-137). Doerfer’de ve Tenişev’de ise Türkçe ve Moğolca biçimler aynı kökten gelmiş gibi birlikte değerlendirilmiştir (Doerfer, 1965, s. 615-617; Tenişev, s. 164). Bu hayvan adı tarihi ve modern Türk dillerinin hepsinde bulunmaktadır. Buna göre *Orhon Yazıtları*’nda, Uygur ve Karahanlı dönemi metinlerinde *tavişğan*, Eski Anadolu Türkçesinde *davşan*, *tavşan*, Osmanlı Türkçesinde *tavişgan*, *tavşan*, Harezmi-Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemlerinde ise *tavuşgan*, *davuşgan* biçiminde tanıklanmıştır (Tekin, 2008, s. 168; Ayazlı, 2016, s. 227; DLT, s. 863; BL, s. 131; Filiz, 2019, s. 84; EÇS, s. 227; KBN, s. 226; İML, s. 96; Al-Turk, s. 153; Atalay, 1970, s. 175). Modern Türk dillerinde ise Tuvacada *toolay*, Hakaşçada *tomushan*, Altaycada *tulay*, Kırım Tatarcasında *tavşan*, Özbekçede *tovushqon*, Yeni Uygur Türkçesinde *toşqan* ve Türkiye Türkçesi ağızlarında ise *davşan*, *davişan*, *davuşan*, *doğşan*, *doşan*, *dooşan*, *dovşan*, *dovuşan*, *doyšan* biçimleri tespit edilmiştir (TTG, s. 869; ÖHTS, s. 514; ATS, s. 217; KırTS, s. 333; TÖS, s. 563; KTLS, s. 858-859; DS II, s. 1381). Bu hayvan adının Moğolcadaki karşılıkları ise *tuulai*, *taolai*, *taulay* biçimindedir (Gül, 2010, s. 179; MGTS, s. 290; MTS, s. 938).

59. ET *teke*-Moğ. *teke*, *teh*

Bu hayvan adı Eski Türkçede *teke* biçimindedir (ETTL VIII, s. 125; DLT, s. 867). Bu ad tarihi Türk dillerinin her döneminde görülürken, modern Türk dillerinden Sibirya grubu Türk dillerinde Altayca ve Teleüt ağzında, Kıpçak grubu Türk dillerinden ise Tatarcada, Oğuz grubu Türk dillerinden ise Türkmence ve Türkiye Türkçesinde aynı biçimde bulunmaktadır (ETS, s. 216; Tulum, 2011, s. 1023; İML, s. 70; Ünlü, 2013, s. 342; ATS, s. 203; TAS, s. 110; KazTTS, s. 457; TürTS, s. 623; TS, s. 2302). Bugünkü Moğolcada ise *teke*, *teh* “teke; hadım edilmiş erkek keçi” hayvan adı bulunmaktadır (MTS, s. 947). Eren Türkçeden bazı komşu dillere geçtiğini belirtmiş, ancak kökeni konusunda herhangi bir izahatta bulunmamıştır (TDES, s. 504).

Sonuç

Altayistik çalışmaları bağlamında Türk ve Moğol dillerinde ortak ve benzer olan memeli hayvan adlarını ele aldığımız çalışmamızda 59 ortak memeli hayvan adı tespit edilmiştir. Bu ortak ve benzer adların kökenleri konusunda mevcut olan görüşler içerisinde ağırlıklı

olarak Türkçe olduğu düşünülen 14 ad bulunmaktadır. Bu adlar Türkçedeki biçimleri ile *adğır, arqar, arslan, botu, buqa, tebe/tebi, irbiş, qaplan, qoç, qoyun, külüg, küskü, küzen, tavişgan* şeklindedir. Bununla birlikte çoğunlukla Moğolcadan Türk dillerine geçtiği düşünülen yine 14 hayvan adı bulunmaktadır. Bu adlar ise; Moğolcadaki biçimleri ile *iman, aşaman, börte/börtü, buğa/buğu, ceger-e(n), dönen, ğunan, çağan, maral, nomun/nomin/nomon, ötege, silevsün, sidüleng/şüdülen, şileüsün* şeklindedir. Bununla birlikte kökeni konusu belirsiz olan, ancak tarihi Türk dilleri döneminde tespit edilebilen 17 ad bulunmaktadır. Bu adlar ise; Türkçe biçimleri ile *aduğun, borsmuq, buğra, eçki, elik, ingek, ingen, çetük, qaban, qama, qarsaq, qotuz, qula, qulan, öküz, sıgun, teke* biçimindedir. Yine kökeni belirsiz olup, sadece çağdaş Türk dillerinde mevcut olan 9 ad mevcut olup; bunlar *bökön, bulğan, cirdä, deletü, solanğı, siägän, sarlıh, şö-börü, tabırğa* biçimindedir. Ayrıca Türk ve Moğol dillerinde ortak olup, her iki dile de Farsça yoluyla geçmiş olan 3 hayvan adı bulunmakta olup, bunlar *çaqal, axta* ve *bars* hayvan adlarıdır. Bunlara ek olarak, Hint-Avrupa dillerinden geçtiği düşünülen *manul* hayvan adı ile Sanskritçeden Türkçe ve Moğolcaya geçtiği düşünülen *sansar* adı bulunmaktadır.

Bunun dışında incelediğimiz 59 hayvan adından Eski Türkçe döneminden itibaren hem tarihi hem de modern Türk dillerinde karşımıza çıkan adlar; *adğır, arqar, arslan, botu, buqa, tebe/tebi, irbiş, qaplan, qoç, qoyun, külüg, küskü, küzen, tavişgan, aduğun, borsmuq, buğra, eçki, elik, ingek, ingen, çetük, qaban, qama, qarsaq, qotuz, qula, qulan, öküz, sıgun, teke* olmak üzere toplam 31'dir. Tarihi Türk dillerinde olup, modern Türk dillerinde olmayan 7 ad bulunmakta olup, bunlar ise tespit edildikleri dönemdeki biçimlerine göre; Uyg. *şiläsün*, Çağ. *ötege*, Çağ. *deletü*, ET *çetük*, Uyg. *börtä*, ET *azman*, ET *aduğun* biçimindedir.

Buna göre Türk ve Moğol dillerinde ortak ve benzer olan memeli hayvanların adlarını toplu olarak sunduğumuz bu çalışmanın, Türk dilleri, Altay dilleri, Moğol dilleri ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar yapmayı düşünen araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmekle birlikte, bundan sonraki süreçte de aynı çerçevede diğer hayvan adlarının da karşılaştırmalı olarak incelenmesi planlanmaktadır.

Kısaltmalar

Alt.	: Altayca
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Hak.	: Hakasça
İng.	: İngilizce
Kalm.	: Kalmukça
Kaz.	: Kazakça
KıpT	: Kıpçak Türkçesi
Krg.	: Kırgızca

Moğ.	: Moğolca
OT	: Orta Türkçe
Rus.	: Rusça
Tel.	: Teleüt ağzı
Trk.	: Türkçe
TT	: Türkiye Türkçesi
Tuv.	: Tuvaca
Uyg.	: Uygurca
Yak.	: Yakutça
YUyg.	: Yeni Uygur Türkçesi

Diğer Kısaltmalar

a.m.	: Aynı manada
bk.	: Bakınız
b.m.	: Bilinen manada

Kaynaklar | References

- Ağca, F. (2019). *Uygur harfli Oğuz Kağan destanı metin-aktarma-notlar-dizin-tıpkıbasım*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Ahmerov. (1958). *Başkirsko-Russkiy slovar*. Akademiya Nauk SSSR. (BaşRS).
- Akar, A. (2020). *Bilge Tonyukuk yazıtı*. Ötüken Neşriyat.
- Aksenova, E. E., Beltukova, N. P. ve Koşeverova, T. M. (1992). *Slovar Dolgansko-Russkiy i Russko-Dolganskiy*. St. Peterburg. (DRS).
- Aljiganova, O. P., Baskakov, N. A., Bargoyakov, M. İ. (2006). *Hakassko-Russkiy slovar'*. Novosibirsk: Nauka. (HRS).
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I-II*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ATS I, II).
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. Kesit Yayınları. (CC).
- Arıkoğlu, E., Kuular, K. (2003). *Tuva Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (TuvTS).
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örneklı Hakaşça-Türkçe sözlük*. Akçağ Yayınları. (ÖHTS).
- Aşmarin, N. İ. (1994). *Slovar Çuvaşskogo yazıka, Tom 1-2*. İzdatelstvo Russika.
- Ata, A. (1997). *Nāṣırü'd-dīn Bin Burhānū'd-dīn Rabgūzī Kışaşū'l- Enbiyā (Peygamber Kıssaları) I. Giriş- Metin- Tıpkıbasım. II. Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KE).
- Ata, A. (1998). *Nehcü'l-Ferādīs, Uşmañlarınug Açuk Yolu Cennetlerin Açık Yolu III Dizin Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (NF).
- Atalay, B. (1970). *Abuşka Lügati veya Çağatay sözlüğü*. Ayyıldız Matbaası.
- Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca din dışı metinlerin karşılaştırmalı söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, E. (2015). *Yenisey yazıtları*. Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2016). Eski Türk Yazıtlarında bitkiler ve hayvanlar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-51.
- Aydın, E. (2018). *Uygur yazıtları*. Bilge Kültür-Sanat.
- Aydın, E. (2019). Orhon yazıtları (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongı, Küli Çor). Bilge Kültür-Sanat.
- Baskakov, N. A. ve İnkijekova-Grekul, A. İ. (1953). *Hakassko-Russkiy slovar*. Ministerstvo Kulturiy SSSR, Glavizdat, Gosudarstvennoe İzdatelstvo İnostrannih i Natsionalnih Slovarey. (HaRuSL).
- Baskakov, N. A. (1963). *Nogayskiy- Russkiy slovar*. Moskova. (NRS).
- Baskakov, N. A. (1964). *Russko-Altayskiy slovar*. İzdatelstvo Sovetskaya Ensiklopediya. (RAS).
- Battal, A. (1998). *İbnü Mühenna lugati*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (İML).
- Bayat, F., Çınar, M. A. (2020). *Eski Türkçe sözlük*. Ötüken Neşriyat. (ETS).

- Bayat, F. (2020). *Orta Türkçe sözlük (11.-16. yüzyıllar)*. Ötüken Neşriyat. (OTS).
- Bayatlı, H. K. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ITürT).
- Bayrak, S. (2020). Kırım Tatar Türkçesinde Eski Türkçe ile ortaklaşan hayvan adları üzerine. *Türkiyat Mecmuası*. 30(2). 395-409. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.786021>.
- Bayram, B. (2007). *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlük*. İzmir. (ÇTS).
- Bektaev, K. *Boşoy Kazahsko-Russkiy Russko-Kazahskiy slovar*. (KRRKS).
- Caferoğlu, A. (2010). Türk Onomastiğinde “At” Kültü. *Journal of Turkology*, 10, 201-212. <https://doi.org/10.18345/tm.07732>
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (EUTS).
- Clauson, G. (1959). The Earliest Turkish Loan Words in Mongolian. *Central Asiatic Journal*, 4(3), 174–187. <http://www.jstor.org/stable/41926439>.
- Clauson, G. (1960). The Turkish Elements in 14th Century Mongolian. *Central Asiatic Journal*, 5(4), 301–316. <http://www.jstor.org/stable/41926480>.
- Clauson, G. (1965). Turkish and Mongolian Horses and Use of Horses, An Etymological Study. *Central Asiatic Journal*, 10(3/4), 161–166. <http://www.jstor.org/stable/41926731>. (EDPT).
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- Clauson, G. (2017). *Türkçe-Moğolca çalışmaları*. (Çev. Fatma Kömürçü). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dağlı, H. (2019). Gagavuz Türkçesinde hayvan adları ve fonetik görünümleri üzerine bir araştırma. *Takvim-i Vekayi*. 7(2), 23-39.
- Dankoff, R. (2013). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi okuma sözlüğü*. Yapı Kredi Yayınları. (EÇS).
- Dankoff, R., Kelly, J. (1985). *Compendium of The Turkic Dialects (Diwan Luyat at-Turk) Part III*. Harvard University Printing Office. (Dankoff).
- Daşman, A. (2019). Kırgızca Türkçe yaban hayvan adları sözlükçe denemesi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 7(19). 149-164.
- Derleme Sözlüğü I, II, III, IV*. (2019). Birleştirilmiş Tıpkı Basım. Türk Dil Kurumu Yayınları. (DS I, II, III, IV).
- Doerfer, G. (1965). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen Band II: Mongolische Elemente im Neupersischen*. Franz Steiner Verlag GMBH.
- Doerfer, G. (1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen Band IV: Mongolische Elemente im Neupersischen*. Franz Steiner Verlag GMBH.
- Doerfer, G. (1993). The Older Mongolian Layer in Ancient Turkic. *Türk Dilleri Araştırmaları*. 3. s. 79-86.

- Doğan, İ., Usta, Z. (2014). *Eski Uygur Türkçesi söz varlığı sözlük-gramatikal dizin*. Altınpost Yayıncılık. (EUTSV).
- Durmuş, O. (2014). *18. yüzyıl Çuvaşçasının söz varlığı*. Paradigma Akademi.
- Ehmetyanov, R. (2014). *Türkçe-Tatarca sözlük*. TDK Yayınları. (TTatS).
- Elmalı, M. (2016). *Dasakarmapathavadanamala-giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (DKPAM).
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri sözlüğü dizin*. Kültür Bakanlığı Yayınları. (KTLS).
- Ercilasun, A. B. (2016). *Türk kağanlığı ve Türk bengu taşları*. Dergâh Yayınları. (TBT).
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (TDES).
- Eren, H. (2006). Türkçede Moğolca kalıntılar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 51 (2003/1), 170-186. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45321/567780>.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut kitabı metin-sözlük*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Ergüzel, M. (2009). *Kitab-ı Baz-name-i Padişahi-inceleme-metin-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KBN).
- Ersoy, F. (2019). Altay Dil Ailesinin İki Önemli Kolu: Moğolca ve Türkçe. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1). 65-86.
- Filiz, G. (2019). *Kitab-ı Dede Korkut'ta hayvan ve bitki adları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gabain, A. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (Çev. M. Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları. (ETG).
- Gulhan Abedalaziz Moh'd Jalal Al-Turk. (2012). *Kitābu Bulğatu'l-Muštāk Fī Luğati't-Türk We'l-Kıfçāk Üzerine Dil İncelemesi [Yayımlanmamış Doktora Tezi]*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Al-Turk).
- Gül, B. (2006). Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları. *Türkbilig*(12), 185-191.
- Gül, B. (2010). *Moğol atasözleri*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Gül, B. (2018). *Moğolca İbni Mühenna lügati*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Gülensoy, T. (1974). Eski ve Orta Türkçede Moğolca kelimeler ve Moğolca-Türkçe müşterek kelimeler üzerine notlar. *Türkoloji Dergisi*, 6(1). https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000061.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözlerin köken bilgisi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KBS).

- Gülensoy, T. (2011). Moğolca ve Türkçede Yaşayan Benzer Sözcükler Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 6/1. Winter. p. 1-25. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2002>.
- Gülensoy, T., Küçükler, P. (2015). *Eski Türk-Moğol kişi adları sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat.
- Gülsevin, S. (2020). *Karay Türklerinin dili (Troki diyalekti)*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KTD).
- Gündoğdu, V. K. (2018). *Tuva Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (TTG).
- Haenish, E. (2020). *Moğolların gizli tarihi sözlük* (Çev. Mustafa S. Kaçalın). Türk Dil Kurumu Yayınları. (MGTS).
- Hauenschild, I. (2003). *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari; Eine Untersuchung aus sprach-und kulturhistorischer Sicht*. Turcologica 53. Harrassowitz Verlag.
- Hauenschild, I. (2008). *Lexicon Jakutischer Tierbezeichnungen*. Turcologica Band 77. Harrassowitz Verlag. (LJTT).
- Hazai, G., Zieme, P. (1971). *Berliner Turfantexte I, Fragmente der uigurischen Version des Jینگjing mit den Gathas des Meister Fu. Nebst einem Anhang von T. Inokuchi*. Akademie Verlag. (BTT I).
- Kaçalın, M. S. (2017). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun kitabı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi sözlüğü*. Say Yayınları. (EATS).
- Karamanlioğlu, A. F. (1989). *Seyf-i Sarayı Gülistan tercümesi* (Kitâb Gülistan bi't Türki). Türk Dil Kurumu Yayınları. (GT).
- Karol, S., Suludere, Z. ve Ayvalı, C. (2010). *Biyoloji terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (BTS).
- Kâşgarlı, M. (2018). *Divânü Lugâti't-Türk (Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin)* (Hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun & Ziyat Akkoyunlu). Türk Dil Kurumu Yayınları. (DLT).
- Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi / Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KazTS I, II).
- Kormuşin, İ., Moziyev, E., Alimov, R. ve Yıldırım, F. (2016). *Yenisey-Altay-Kırgızistan yazıtları ve kâğıda yazılı runik belgeler*. Bilgesu Yayıncılık.
- Koşçanov, M. K., Akobirov, C. F., Alhamova, N. A. (1983). *Russko-Uzbekskiy Slovar Tom I(A-O)*. Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR. (RÖzbs I).
- Krueger, J. R. & Kaçalın, M. S. (2002). Eski Türkçede Moğolca. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 206-214. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49962/640466>.
- Kunos, I. (1902). *Sejx Sulejman Efendi's Cagataj-Osmanisches wörterbuch*. Budapeşte. (ÇOW).
- Kurpeşko-Tannagaşeva, N. N., Aponkin, F. Y. (1993). *Şorsko-Russkiy i Russko-Şorskiy slovar*. Kemerovskoe Knijnoe İzdatelstvo. (ŞRS).
- Kutadgu Bilig Dizini*. (<https://oguzhanbasibuyuk.files.wordpress.com/2015/08/>)

- kutadgubilig. pdf adresinden 05.01.2023 tarihinde erişim sağlandı). (KB Dizin).
- Kuun, C. G. (1880). *Codex Cumanicus*. Editio Scient. Academia Hung.
- Lessing, F. D. (2017). *Moğolca-Türkçe sözlük*. (Çev. Günay Karaağaç). Türk Dil Kurumu Yayınları. (MTS).
- Muzafarov, N., Muzafarov, R. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Rusça sözlük*. [Çev. Nariman Seyityahya (Seytagyayev)]. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KırTS).
- Nadalyayev, V. M. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Institut Yazıkoznaniya, Akademiya Nauk SSSR. (DTS).
- Naskali, E. G., Duranlı, M. (2020). *Altayca-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ATS).
- Naskali, E. G., Butanayev, V. (2007). *Hakasça-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (HTS).
- Necip, E. N. (1961). *Uygursko-Russkiy slovar*. İzdatelstvo Akademii Nauk Kazahskoy SSR. (UygRS).
- Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. (Çev. İklil Kurban). Türk Dil Kurumu Yayınları. (YUTS).
- Nişanyan, S. (2021). *Nişanyan sözlük. Çağdaş Türkçenin etimolojisi*. Liberus Yayınevi. (NS).
- Nuraliev, N. (2008). *Kazakh-English dictionary*. Almatı. (KazED).
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ETY).
- Ostroumova, N. (1892). *Tatarsko-Russkiy slovar*. V Tipografiya İmperatorskavo Universiteta. (TRS).
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KazTTS).
- Özkurt, Ş. Ö., Bulut, Ş. (2021). *Türkiye memelileri*. Panama Yayıncılık. (TM).
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (BaşTS).
- Paasonen, H. (1974). *Tschuwaschisches worterverzeichnis*. Edit: A. Rona-Tas, Studia Uralo-Altaica IV. (Paasonen).
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KumTS).
- Pallas, P. S. (1811). *Zoographia Rosso-Asiatica, sistens omnium animalium in extenso imperio Rossico et adjacentibus maribus observatorum recensionem, domicilia, mores et descriptiones, anatomen atque icones plurimorum. Volumen Primum*. St. Petropoli academiae scientiarum impress. (ZRA I).
- Perçin Bostan, B. (2023). *Peter Simon Pallas - Zoographia Rosso-Asiatica - Türk ve Moğol dillerine ait hayvan adlarının tespiti ve incelenmesi*. Aktif Yayınevi.
- Poppe, N. (1955). The Turkic Loan Words in Middle Mongolian. *Central Asiatic Journal*, 1(1), 36-42. <http://www.jstor.org/stable/41926299>.
- Radloff, W. W. (1893-1911). *Opt slovarya Tyurkskix nareçiy: Versuch Eines Wörterbuches Der Türk Dialecte*. (Cilt I, III). St. Petersburg. (OSTN I, III).

- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Cilt I. Akçağ Yayınları. (FKS I).
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Cilt II. Akçağ Yayınları. (FKS II).
- Ramstedt, G. J. (1935). *Kalmückisches wörterbuch*. Suomalais-Ugrilainen Seura. (KW).
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türkssprachen*. Helsinki. (VEWT).
- Rassadin, V. I. (2005). *Tofalarsko-Russkiy i Russko-Tofalarskiy slovar*. Drofa. (TRRTS).
- Russko-Azerbaydzhanskiy slovar* (1951). Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı. (RAZS).
- Ryumina-Sırkaşeva, L. T. (2000). *Teleüt Ağzı sözlüğü*. (Çev. Şükrü Haluk Akalın, Çaştetin Turgunbayev). Türk Dil Kurumu Yayınları. (TAS).
- Ryumina-Sırkaşeva, L. T. ve Kuçığaşeva, N. A. (1995). *Teleutsko-Russkiy slovar*. Kemerovskoe Knijnnoe İzdatelstvo. (TelRS).
- Sadikov, T., Sarsembayev, B. (2011). *Manas destanı Kırgızca-Türkçe büyük dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (Manas).
- Sevortyan, E.V. (1978). *Etimologičeskiy slovar' Tyurkskih yazıkov (B)*. Akademia Nauk SSSR Institut Yazıkoznaniya. (ESTYa II).
- Shaw, R. B. (2014). *Kâşgar ve Yarkend ağzı sözlüğü*. (Çev. Fikret Yıldırım). Türk Dil Kurumu Yayınları. (KYAS).
- Skvortsov M. İ. (1985). *Çuvaşsko Russkiy slovar*. Russkiy Yazık. (Skvortsov).
- Sleptsova, P. A. (1972). *Yakutsko-Russkiy slovar*. Akademiya Nauk SSSR, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya. (YRS).
- Stachowski, M. (2019). *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*. Ksiğgarnia Akademicka. (KEWTS).
- Şçerbak, A.M. (1961). Nazvaniya Domaşnih i Dikih Jivotnih v Tyurskih Yazıkah. *İstoriçeskiye Razvitiye Leksiki Tyurskih Yazıkov*. Akademiya Nauk. 82-172.
- Şçerbak, A. M. (1992). Zetasizm-Rotasizm Meselesi ve Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Düşünceler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 35(1987). 281-288.
- Şçerbak, A. M. (1995). At Kelimesi Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. Ed. Emine Gürsoy Naskali. Türkiye Jokey Kulübü. s. 31-33.
- Şen, M. (1993). Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Baburname, giriş-metin (Kabil ve Hindistan bölümleri)-açıklamalı dizin [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ETYSV).
- Tatarintsev, B. İ. (2000). *Etimologičeskiy slovar Tuvinskogo yazıka Tom I (A-B)*. Nauka. (ESTuvY I).

- Tavkul, U. (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KMTS).
- Tekin, T. (1995). *Türkmençe-Türkçe sözlük*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18. (TürTS).
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi. (OTG).
- Tekin, T. (2008). *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2020). *Irk Bitig*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (IB).
- Temir, A. (1955). Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 13 (1-2). 1-25. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66725/1043545>.
- Temir, A. (1994). Moğolca ile Türkçe ilişkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*. 37(1989). 295-300.
- Tenişev, E. R. (1997). *Sravnitelno istoričeskaya grammatika Turkskih yazıkov i leksika*. Rossiskaya Akademiya Nauk. (Tenişev).
- The King's dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth century vocabularies in Arabic, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*. (2000). Translated by: Tibor Halasi-Kun, Peter B. Golden, Louis Ligeti and Edmund Schütz with essays by Peter B. Golden and Thomas A. Allsen. Edited with notes and commentary by Peter B. Golden. Handbook of Oriental Studies section 8: Central Asia vol. 4., Brill. (KD).
- Tietze, A. (2016-2020). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati Cilt I, II, III, IV, VI, VIII*. Türkiye Bilimler Akademisi. (ETTL I, II, III, IV, VIII).
- Toparlı, R. (2018). *Ed-dürretü l-mudiyye fi l-lügati t-Türkiyye (Türk dilindeki parlak inci)*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (EDM).
- Toparlı, R., Vural, H., Karaath, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KTS).
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuna, O. N. (1972). Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler I. *Türkiyat Mecmuası*. XVII. 209-250.
- Tuna, O. N. (1976). Osmanlıcada Moğolca Kelimeler II. *Türkiyat Mecmuası*. XVIII. 281-314.
- Turan, F. (2017). *Bahşayış bin çalica Bahşayış lügati*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (BL).
- Turan, F. (2019). *Kelimetullâh Hâce Pâdişâh-Çağatayca manzum sözlük-Nisâb-ı Kutbiyye*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (ÇMS).
- Türkçe sözlük*. (2019). Haz: Şükrü Haluk Akalın (ve başk.). Türk Dil Kurumu Yayınları. (TS).
- Useinov, C. M. (2007). *Russko-Krımskotatarskiy Krımskotatarsko-Russkiy slovar*. Simferopol. (RKırTS).
- Uygur, C. V. (2020). *Karakalpak Türkçesi sözlüğü (Karakalpakça-Türkçe sözlük)*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (KarkTS).

- Ünlü, S. (2012). *Harezmi-Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi. (HATS).
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Vasiliev, Y. (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (TSahS).
- Verbitskiy, V. (2005). *Slovar Altayskavo Aladagskavo Nareçiy Turkskovo yazıka*. Akçeçek. (ANTS).
- Yegorov, V. G. (1964). *Etimologičeskiy slovar Çuvaşskogo yazıka (Çuvaşçanın Etimolojik sözlüğü)*. ÇKİ.
- Yılmaz, G. K. (2017). Saha Türkçesinde ayı ile ilgili söz varlığı. *Nauçnoe Obozrenie Sayano-Altaya* 3(19), 33-41.
- Yudahin, K. K. (1965). *Kirgizsko-Russkiy slovar, Kniga (1); A-K*. Sovetskaya Entsiklopediya. (KrgRS I).
- Yudahin, K. K. (1985). *Kirgizsko-Russkiy slovar, Kniga (2); L-R*. Moskova. (KrgRS II).
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız sözlüğü Cilt I-II*. (Çev. Abdullah Taymas). Türk Dil Kurumu Yayınları. (KrgS I, II).
- Yunusoğlu, M. K. (2012). *Uygurca-Çince İdikut sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yusupova, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları. (TÖS).
- Yükneki, E. A. (2019). *Atabetü l-Hakayık (inceleme-tenkitli metin-ıpkıbasım)*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. (AH).
- Zemahşeri (2014). *Mukaddimetü l-edeb: Hvarizm Türkçesi ile tercümeli şuşter nüshası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zolotnitskim, N. İ. (1875). *Kornevov Çuvaşsko-Russkiy slovar*. İmperatorskavo Universiteta. (ÇRS).